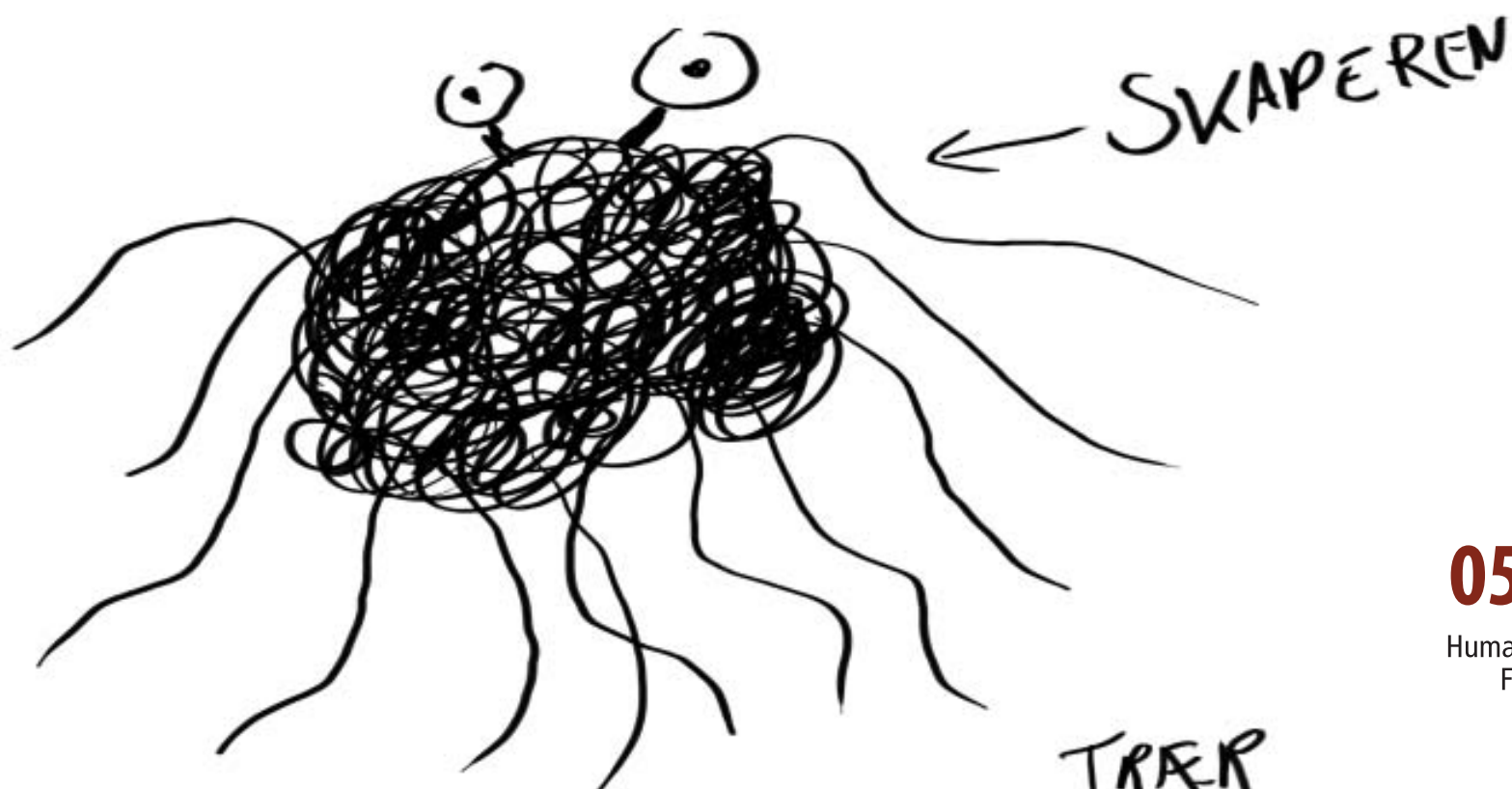

FRI TANKE

Medlemsavis for Human-Etisk Forbund

05-05

Human-Etisk
Forbund

Tror KRL-faget dømmes i Strasbourg

Side 4

Medlemskaos i kirken

Side 5

Landsmøtet 2005

Side 8-9

Ikke fullt skille for statskirken

Side 10

Tenker med hele kroppen

Side 22-23

Anders Horn kritiserer HEF

Side 26-27

TEMA: Religionskritikk

Hvor har det blitt av religionskritikken? Døde den i toleransens navn? Er det respektløst å tulle med at jorda kanskje ble skapt av et gigantisk spaghettimonster?

Side 12-16 og 20-21

Undertrykkende religiøs praksis må kritiseres

LEDER

Det kan være underholdende å drive gjøn med kristne som ikke er utstyrt med samtidsåndens påkrevde dose uhytidelighet og selvironi. Rive dem ned fra pidestallen og framstille dem i et grelt lys. Men er det lurt å dra denne øvelsen for langt ut?

På 70-tallet kom den latterliggjørende religionssatiren for fullt. Dette var noe annet enn tidligere tiders seriøse religionskritikk som på et teologisk grunnlag høflig diskuterte grunnlaget for kristendommen. Humorister, med Hedningsamfunnet i spissen, tok sikte på å peke nese av religiøse forestillinger. Hedningene har i luthersk ånd slått opp lærestninger på inngangsdøra til Oslo domkirke, og ropt dem ut over byen på muslimsk vis. «Det finnes ingen Gud – helvete er sloknet», gjallet det ut over Oslo for noen år siden.

Vi skal ikke se bort fra at denne tilnærmingen har åpnet øynene til en god del mennesker og frigjort dem fra religiøs undertrykking og tvang. Hedningsamfunnets Ronnie Johansons små brune bøker med blodige sitater fra de religiøse grunnlagstekstene, har for mange klargjort forskjellen mellom hva de religiøse *sier* de står for, og hva som faktisk står i grunnlagstekster som Bibelen, Koranen og Luthers katekisme.

De siste 10-15 årene har imidlertid harselaset avtatt i styrke. Religionskritikken har på mange måter forstummet, og holdningen har gått mer over til å være: «jeg er ikke troende selv, men jeg respekterer det du tror på og vil ikke fornærme deg ved å kritisere ditt personlige livssynvalg.»

Dette er en god utvikling. En skyttergravs-krig der vi kaller hverandre dumme, er ingen tjent med. Respekt og toleranse for andre menneskers dypt personlige overbevisninger er en bærebjelke i et åpent, inkluderende samfunn. Human-Etisk Forbund bør derfor være forsiktig med å assosiere seg for sterkt med grupper som Hedningsamfunnet, spesielt når sistnevnte på harselerende vis går til angrep på selve *funda-*

mentet i ulike religioner. HEF er avhengig av å bli tatt på alvor som livssynsorganisasjon, og opprettholde en bred profil. En for sterk kobling til utgrupper som Hedningsamfunnet vil ødelegge for dette.

Når det gjelder kritikk av undertrykkende religiøs *praksis*, stiller det seg imidlertid annerledes. Dette er en langt mindre problematisk fløy av religionskritikken. Når religion påtvinger mennesker et levesett de ikke ønsker, eller prøver å bortforklare vitenskapelig fundert kunnskap, bør alle etisk bevisste mennesker protestere. Disse protestene bør framføres med begrunnet tyngde, noe som vanligvis ikke er så vanskelig ettersom man stort sett vil ha et konkret overtramp eller et identifiserbart offer å vise til. Men for at slik kritikk skal få kraft, må den alltid avveies mot nødvendigheten av å tolerere *legitim* religiøs praksis. Dette kan fort bli et dilemma. Hijab-debatten er et godt eksempel. Er hijab på barneskolejenter legitim religionsutøvelse eller ikke? Skal vi fordømme eller tolerere? Jeg skal ikke prøve å komme med noe svar her.

Men så mye kan jeg si: I kritikken av undertrykkende religiøs *praksis* hører Hedningsamfunnsbeslektet humor godt hjemme. Et glitrende eksempel på dette er amerikanske *Church of the flying spaghetti-monster*. De kristenkonserverne i USA er for tiden på offensiven med krav om at den religiøst inspirerte *kreasjonismen* må undervises på lik linje med Darwins utviklingslære i skolen. – Greit, sier tilbederne av spaghetti-monsteret, men da må det også finnes plass til vår spaghetti-monster-teori.

Siden kreasjonismen er omtrent like dårlig dokumentert som den parodiske spaghetti-monster-teorien, får satirikerne fram poenget sitt svært tydelig: Skolen bør ikke presentere fantasifulle, ufunderte teorier som sannhet.

Even Gran

FRI TANKE

Medlemsavis for Human-Etisk Forbund
Fri tanke redigeres etter redaktørplakaten.
Redaksjonelt stoff i Fri tanke står ikke
nødvendigvis for Human-Etisk
Forbunds regning.

Tlf: 23 15 60 20
Faks: 23 15 60 21
E-post: fri.tanke@human.no

Besøksadresse:
Humanismens hus
St. Olavs gt. 27
Oslo

Postadresse:
Pb. 6744 St. Olavs plass
0130 Oslo

ANSVARLIG REDAKTØR

Even Gran
E-post: gran@human.no

REDAKSJON

Arnfinn Pettersen
E-post: pettersen@human.no

LAYOUT

JPG-Jungelpatruljen
www.jpg.no

TRYKK

Dagblad-Trykk

FORSIDE

Fritt etter tegning funnet på
www.venganza.org.

MATERIALFRIST FOR NR. 6 2005

17. november

K O L O F O N

INNHOOLD

AKTUELT: TROR KRL-FAGET DØMMES I STRASBOURG	Side 4
AKTUELT: MEDLEMSKAOS I STATSKIRKEN	Side 5
AKTUELT: LANDSMØTET 2005	Side 8
AKTUELT: DET BLIR IKKE FULLT SKILLE MELLOM KIRKE OG STAT	Side 10
TEMA: RELIGIONSKRITIKK	Side 12
REPORTASJE: FRONTENE HARDNER TIL FOR USAS HOMOFILE	Side 18
VITENSKAP: HVORDAN SKAL VI FORHOLDE OSS TIL ID-KREASJONISTENE?	Side 20
PORTRETT: TENKER MED HELE KROPPEN	Side 22
KRONIKK: ANDERS HORN MENER HEF GJØR NORGE MINDRE SEKULÆRT	Side 26

Generalsekretærens kommentar:

Livssynspolitiske utfordringer for den nye regjeringen

Lars Gule
Generalsekretær i
Human-Etisk Forbund

KOMMENTAR

Den rødgrønne regjeringens plattform er interessant lesning også for medlemmer av Human-Etisk Forbund. For her sies det en del om både verdigrunnlag og kirkepolitikk. Men like betydningsfullt er det som *ikke* står. Vi konstaterer at regjeringserklæringen ikke inneholder ett ord om KRL-faget. Dette er skuffende, men kanskje skal vi ta det som et tegn på at dette er et område hvor partene er enige om å være uenige.

Det er i alle fall ikke på grunn av en forglemmelse det ikke står noe om KRL-faget i erklæringen. For mens partiene forhandlet på Soria Moria leverte Human-Etisk Forbund et likegyldende brev til de tre forhandlingsdelegasjonene. Her presenterte vi flere livssynspolitiske utfordringer det er viktig at blir tatt tak i (for hele brevet se www.human.no).

Vi mener den nye regjeringen må:

- Sikre en grundig behandling av stat/kirke-spørsmålet som – i tråd med menneskerettighetsforpliktelsene – fører fram mot et skille av stat og kirke.
- I denne forbindelse også forberede nødvendige endringer av Grunnloven.
- Initiere en grunnleggende verdidebatt om statens framtidige verdigrunnlag – med utgangspunkt i menneskerettighetene.
- Sikre full opprydding i Den norske kirkes medlemsregister og komme med en beklagelse til de som har vært krenket gjennom oppføring i et trossamfunn de aldri har vært medlem av eller har meldt seg ut av.
- Sørge for utbetaling av kompensasjon til alle tros- og livssynssamfunn som

har fått for liten refusjon av «kirke skatten», som følge av for høyt medlemstall i Den norske kirke.

- Demonstrere full respekt for FNs menneskerettighetskomités avgjørelse i KRL-saken – hvilket også innebærer fullt fritak fra faget til det er etablert et nytt, objektivt, pluralistisk og reelt livssynsnøytralt verdifag.
- Fjerne skolens og barnehagens kristne formålsparagraf til fordel for en verdiparagraf med utgangspunkt i Barnekonvensjonens artikkel 29, som Norge allerede er forpliktet på.
- Innlede arbeidet med å etablere en kjønnsnøytral ekteskapslov og i mellomtiden innvilge Human-Etisk Forbund retten til å forestå partnerskapsinngåelser.
- Tilrettelegge for livssynsnøytrale seremonirom i alle kommuner, både ved økte bevilgninger til kommunene og ved å fastsette krav til relevante offentlige (ny)bygg (kulturhus og lignende) som gjør dem egnet til seremoniformål.
- Sørge for offentlig forvaltning av offentlige kirkegårder/gravlunder og gravferder.
- Sikre en mer human innvandrings-, flyktning- og asylpolitikk.

Human-Etisk Forbund forventer at den nye regjeringen legger opp til en god og grundig prosess etter at Gjønnesutvalget (stat/kirke-utvalget) har levert sin utredning ved årsskiftet. Denne prosessen må ha som mål å sikre en ikke-diskriminerende behandling og reell likestilling av alle livssyn i vårt land. Prosessen må føre fram til de nødvendige grunnlovsendringene som sikrer et skille av stat og kirke i 2014.

Men med Trond Giske som ny kirkestatsråd, en av Aps mest statskirkevennlige representanter, bør vi kanskje ikke ha for store forventninger likevel. Uansett er det nødvendig med en skikkelig opprydding i Den norske kirkes medlemsregister. Det er også viktig å sørge for at de som har vært dobbelt-oppført får en beklagelse for den krenkelse de har vært utsatt for ved å være oppført i et trossamfunn de enten ikke har vært medlem av eller aktivt meldt seg ut av. Vi håper Giske i alle fall er voksen nok til å gjennomføre dette.

Den mest presserende utfordringen for den nye regjeringen ligger likevel i å rydde opp i forhold til KRL-faget. Human-Etisk Forbund er skuffet over Bondevik-regjeringens manglende respekt for FNs menneskerettighetskomités avgjørelse i denne saken. Vi forventer at den nye regjeringen viser full respekt for denne avgjørelsen og sørger fullt fritak så lenge KRL-faget faktisk er et kristendomsfag med «nogo attåt», slik det faktisk fungerer i dag. Så vil vårt forbund gjerne være med på å utvikle et helt nytt felles verdifag for skolen.

Det er gledelig at Øystein Djupedal har blitt ny utdanningsminister. Han har vært en viktig støttespiller i kampen om KRL-faget og har vist forståelse for behovet for radikale endringer i faget. Human-Etisk Forbund ser fram til en konstruktiv dialog med den nybakte statsråden om denne problematikken.

Ellers gleder vi oss over at den nye regjeringen vil bidra til at det opprettes flere livssynsnøytrale seremonilokaler.

hinsidige bar&grill

Tror KRL-faget dømmes i Strasbourg

– Det norske KRL-faget får en dom mot seg ved Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. Dette spår jurist Njål Høstmælingen, ekspert på religionsfrihet ved Norsk senter for menneskerettigheter, nasjonalt kompetansesenter for menneskerettigheter i Norge.

Av Even Gran

Før HEF og de klagende foreldrene fikk medhold i FNs menneskerettighetskomité, ble saken behandlet i det norske rettsapparatet. Her ble det tap på tap, helt opp til Høyesterett. Bildet er fra behandlingen i Oslo lagmannsrett, september 2000. Her fra v. foreldrene Ingebjørg Folgerø og Jens Johan Orning. Bente Sandvig (t. h.) representerte Human-Etisk forbund. Foto: Terje Bendiksby/Scanpix.

Njål Høstmælingen har tro på en fellende dom mot KRL-faget i Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) i Strasbourg. Domstolen skal i grove trekk behandle den samme saken som FNs menneskerettighetskomité tok for seg i fjor høst. Der ble det enstemmig konkludert med at KRL-faget uten fritaksrett er i strid med foreldreretten, slik den er nedfelt i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter.

– Hvis EMD ikke avviser saken, vil jeg tro de kommer fram til en fellende dom. Rettsgrunnlaget er i hovedsak det samme for de to organene, slår Høstmælingen fast.

KAN VELGE Å IKKE BEHANDLE

– Den største faren klagerne løper, er at EMD velger ikke å behandle saken. Dette kan domstolen begrunne med at den samme saken er behandlet i FN-systemet, eller kanskje med at nasjonale rettsmidler ennå ikke er uttømt. Høstmælingen tror imidlertid ikke dette vil skje.

– EMD kan ikke avvise saker etter eget forgodtbefinnende. Her som ellers må domstolen følge konvensjonens krav. Det er klare regler for dette. Men samtidig må det sies at mer enn 95 prosent av de innklagede sakene avvises av domstolen, poengterer han.

Etter at FN-komiteen kom med sin avgjørelse i

fjor høst, ble KRL-faget endret. På tross av dette, er det den opprinnelige versjonen av KRL-faget EMD skal vurdere. Det er dette opprinnelige faget som ble behandlet i det norske rettssystemet og etterpå klaget inn for domstolen.

– *Er det mulig å si at en dom i Strasbourg ikke vil ramme Norge så hardt, ettersom faget er allerede er endret?*

– Nei, det kan man ikke si. En dom i Strasbourg vil forsterke budskapet fra FN-komiteen. Vi skal heller ikke se bort fra at EMD vil ta hensyn til den reviderte versjonen av KRL-faget også, for eksempel gjennom generelle uttalelser om hvilke krav konvensjonen stiller til denne typen undervisning. Men det vet vi naturligvis ikke noe om ennå, sier Høstmælingen.

Han understreker også at det er en viss forskjell på FN-komiteen og EMD. Begge instanser forvalter konvensjoner som Norge har forpliktet seg til å følge, men det er bare EMD som er en *domstol*, og kan avsi en juridisk forpliktende *dom*. FN-komiteens vurderinger er viktige for rettsforståelsen og gir politiske og moralske føringer, men de har ikke status som *dommer* i juridisk forstand. Samtidig understreker han at Norge er like forpliktet til å følge FNs konvensjon som Europarådets.

OVERRASKET OVER OPPFØLGING

Etter FN-komiteens fellende avgjørelse i fjor høst, endret Regjeringen KRL-faget. Læreplanene for det reviderte faget trådte i kraft i august i år. Etter denne endringen har imidlertid FN-komiteen gjort noe som har overrasket Njål Høstmælingen:

Menneskerettighetskomiteen har tatt kontakt med klagerne, og bedt om deres vurdering av endringene. Klagerne har ikke overraskende opprettholdt kritikken i sine svar til FN: KRL-faget er fortsatt ikke livssynsnytralt, og fritaksretten må utvides.

Njål Høstmælingen er usikker på hvordan denne henvendelsen fra FN-komiteen skal tolkes. Kanskje komiteen samler inn informasjon til sin neste rapporteringsrunde med Norge som ikke er før i 2008. Eller kanskje de vil komme med en ny og oppdatert kritikk av den norske oppfølgningen, og dermed også av det reviderte KRL-faget før 2008?

– En oppdatert FN-kritikk vil være nok et sterkt signal til Norge om at noe er galt med KRL-faget. – Men det som er mest spennende nå, er hva som skjer i EMD, understreker Høstmælingen. – Det hadde også vært interessant om det nye faget bringes inn for norske domstoler, og videre til de internasjonale organene, hvis norske domstoler ikke gir klagerne medhold, avslutter han.

– FN-KOMITEEN STÅR PÅ EGNE BEIN

Advokat Lorentz Stavrum, som har ført sakene på vegne av de klagende foreldrene, poengterer at FN-komiteens avgjørelse alene er mer enn god nok grunn til å revidere KRL-faget. – Avgjørelsen i FN er på mange måter unik, idet det bare er ytterst få saker hvor individuelle klager fra Norge er gitt medhold i komiteen. Så vidt jeg erindrer har det bare skjedd en gang tidligere. Dessuten var avgjørelsen enstemmig, poengterer Stavrum.

– Skulle vi tape i EMD, står FN-komiteens uttalelse fortsatt på egne bein. Norge er forpliktet til å følge FNs menneskerettighetskonvensjon, og FN-komiteen er det organet som er satt til å påse at bestemmelsene i denne konvensjonen blir fulgt opp, avslutter han.

TO SEPARATE SAKER

Det har blitt anlagt to internasjonale klagesaker mot det norske KRL-faget. En i FNs menneskerettighetskomité i Genève og den andre i Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg (EMD). I hver av sakene er det ulike foreldrepar som anklager Norge for blant annet å bryte foreldreretten. Foreldreparene fører sakene med støtte fra HEF. Foreldrene vant fram i FN. Nå står EMD for tur.

Jakter på ny sjefshumanist

Human-Etisk Forbund skal ansette ny generalsekretær. – Jeg tror det blir veldig vanskelig å finne noen som kan fylle stillingen etter Lars Gule, og frykter en organisasjonskrise, advarer tidligere leder av Hedningsamfunnet, Dagfinn Eckhoff.

Av Morten Harper

Lars Gule slutter som generalsekretær neste sommer, etter seks år. HEFs styreleder Roar Johnsen ønsker å finne etterfølgeren før årsskiftet, slik at vedkommende kan begynne i stillingen senest i mai og overlappe Gule en periode. Stillingen er utlyst med søknadsfrist 20. oktober.

– Dette er en prosess som sentralstyret allerede har startet. Sentralstyrets arbeidsutvalg følger opp inntil det nye hovedstyret setter ned et eget ansettelsesutvalg på sitt første møte mot slutten av oktober, opplyser Johnsen.

Utvalget skal bestå av representanter fra hovedstyret og personalsjef Erik Jørgensen. Det er hovedstyret som foretar selve ansettelsen etter innstilling fra utvalget. Åremålsperioden er seks år, som før.

SPESIELL STILLING

Generalsekretæren er både faglig og administrativ leder av HEFs hovedkontor i Oslo, og organisasjonens ansikt utad. Tidligere leder av Hedningsamfunnet, Dagfinn Eckhoff, synes det er synd at Lars Gule ikke fortsetter i stillingen:

– Gule har hatt markerte standpunkt og vært strategisk flink. Jeg tror det blir veldig vanskelig å finne noen som kan fylle stillingen etter ham, og er redd for en krise i organisasjonen.

Styreleder Johnsen, på den andre siden, føler seg sikker på at utvalget vil finne frem til en god kandidat. Men han medgir at stillingen er spesiell og at det ved tidligere ansettelser ikke har vært mange kvalifiserte søkere.

– Generalsekretæren skal både være ideolog og fronte HEFs saker utad, og internt lede og motivere organisasjonen. Det krever ulike typer egenskaper, og det har vært diskutert å dele rollen i to stillinger. Vi har imidlertid kommet frem til at HEF ikke har økonomi til to topplederstillinger.

KANDIDATER?

Fri tanke har tatt en ringerunde både i og utenfor HEF, og blant kandidatene som foreslås er filosofen Haftor Viestad, HEFs fagsjef Bente Sandvig og kampanjeleder i Kirkens Nødhjelp og HEF-medlem Tarje Wanvik. Johnsen vil ikke kommentere noen av navnene. – Vurderingsprosessen må få være fortrolig, fastslår han.

Stillingen har blitt utlyst på HEFs nettsider og gjennom annonser i flere riksaviser. Senior-konsulent Marita Christensen i rekrutteringsselskapet Ray & Berndtson forteller at de sjelden anbefaler kun annonsering, og at det som regel er en aktiv søkeprosess i opparbeidet nettverk og database som gir resultater. Det er vanlig å bruke 6-8 uker på selve utvelgelsen, og inntil 12 uker før en endelig avtale inngås.

FØLG MED PÅ WWW.HUMAN.NO

Fri tanke går i trykken den 18. oktober, kun to dager før søknadsfristen går ut. Sjekk HEFs nettsider for mer oppdatert informasjon i denne saken.

Medlemskaos uten løsning

Medlemskapsrotet i Den norske kirke (Dnk) er langt unna en løsning. 150 000 personer kan ufrivillig være medlem i statskirken.

Av Bernt Gran

Hittil er det bekreftet at over 15 000 medlemmer i Human-Etisk Forbund (HEF) ufrivillig har dobbeltmedlemskap i både HEF og Den norske kirke (Dnk). Brønnøysundsregistrene har kommet frem til at til sammen 75 000 av i alt 400 000 medlemmer i et tros- og livssynssamfunn har dobbeltmedlemskap.

DOBLING

Generalsekretær Lars Gule i HEF tror imidlertid tallet kan være dobbelt så høyt hvis man regner med resten av befolkningen.

– De har jo bare gått gjennom listene til organisasjonene som har medlemsregistre. Jeg regner med at deler av befolkningen som har trodd at de ikke har vært medlem noe sted også kan være ufrivillig medlem av statskirken, sier Gule. Han mener så mange som 150 000 feilaktig kan være oppført som statskirkemedlemmer.

Statssekretær Berit Øksnes Gjerløw (KrF) i Kultur- og kirkedepartementet (KKD) bekrefter at de ikke har begrep om hvor mange «nøytrale» som figurerer i medlemsregistrene til kirken. Noe klart svar vil neppe komme med det første. – Vi har ingen planer om å få luket ut de nøytrale, og jeg er sannelig ikke sikker på hvordan dette kan gjøres, sier Øksnes Gjerløw. Hun mener likevel departementet har gjort så godt som de kunne i denne saken, og at det er i alles interesse å få ordnet opp.

– Med de budsjettmessige begrensningene vi har hatt mener vi å ha gjort vårt beste, sier statssekretær Øksnes Gjerløw.

– *Har dere satt av ekstra penger til denne saken?*

– Nei, fastslår statssekretæren.

MER FORNØYD MED KIRKEN ENN KKD

Lars Gule er oppgitt over Kultur- og kirkedepartementet (KKD) og behandlingen medlemsrotet får der. Gule opplever faktisk at kirken selv tar problemene langt mer alvorlig.

– Slik jeg ser det, er det mer sannsynlig at vi og kirken sammen klarer å rydde opp i dette, enn at departementet klarer det, sier Gule. Bare det at departementet ikke har satt av ekstra penger til å rydde opp, gjør Gule svært oppbrakt.

– Dette er et alvorlig prinsipielt spørsmål både om religions- og organisasjonsfrihet, men det later ikke til at departementet skjønner, sier Gule.

KAN HA TAPT 60-80 MILLIONER

Nøkterne anslag fra HEF tilsier at de kan ha tapt 60-80 millioner kroner de siste ti årene på medlemsrotet. Statskirken får sin støtte uavhengig av medlemstall, men en organisasjon som HEF får støtte etter antall medlemmer.

– Vi har all grunn til å tro at det er en feilmargin på medlemstallet i statskirken på rundt fire prosent, sier Lars Gule. Legger man det tallet til grunn, havner

Toppen av arroganse: Lars Gule (t.v.) beskylder KKD's statssekretær Berit Øksnes Gjerløw (t.h.) for å være arrogant og ikke ta problemene med medlemskaoset på alvor. Foto: HEF og KKD

man opp i slike beløp over en tiårsperiode. HEF har varslet at de vil vurdere å kreve erstatning for dette, og har kontaktet Riksrevisjonen og bedt om assistanse.

Statssekretær Berit Øksnes Gjerløw forteller at departementet ennå ikke har sett på mulighetene for erstatning til organisasjoner som kan ha tapt støtte.

– *Hva er så årsaken til medlemskapsrotet? I KKD holder de kortene tett.*

– Vi vet en del om hvor feilene ligger, og vi jobber med saken, avslører Berit Øksnes Gjerløw.

– *Har dere vurdert nye rutiner for registrering av statskirkemedlemmer?*

– Nei, det har vi ikke, fastslår statssekretæren.

BREV UTEN BEKLAGELSE

KKD har nettopp skrevet et ukast til brev som skal sendes ut til alle de som feilaktig har vært registrert som medlemmer i Den norske kirke. Nylig ble brevet lagt ut til høring i Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL). Generalsekretær i HEF, Lars Gule, er ikke imponert.

– Det står ikke noen form for beklagelse eller unnskyldning i brevet, noe jeg mener er toppen av arroganse, fastslår Gule.

Statssekretær Berit Øksnes Gjerløw tar kritikken til etterretning, og understreker at dette var et utkast.

– Vi jobber videre med dette brevet, og selvsagt er det vi som koster utsendelsen av det, fastslår Øksnes Gjerløw.

RYDDEGJENG

Det er satt ned en egen samarbeidsgruppe som skal ta for seg medlemskapsproblematikken i statskirken. Utvalget har følgende medlemmer:

- Jan Benjamin Rødner (Det Mosaiske Trossamfund)
- Dag Nygård (Norges Frikirkeråd)
- Vebjørn Horsfjord (Den norske Kirke v/Mellomkirkelig Råd)
- Lars Gule (Human-Etisk Forbund)

Må tro på noe overnaturlig:

Humanister på Island får ikke støtte

En gammel islandsk lov står i veien for at humanistorganisasjonen *Sidmennt* på Island skal få rettigheter og økonomisk støtte. Dersom en lovendring ikke kommer, vil organisasjonen gå til internasjonal retts sak mot staten.

Av Norunn Kosberg

Den islandske loven om støtte til trossamfunn sier at kun organisasjoner som baserer seg på en «religiøs tro på noe overnaturlig» kan få støtte. Dette er hovedgrunnen til at *Sidmennt* ikke blir anerkjent.

– Loven er diskriminerende, vi må få en ny, sier Sigurdur Holm Gunnarson som er *Sidmennt*s varaformann og talsperson i denne saken. – Vi har derfor skrevet brev til alle parlamentsmedlemmene hvor vi inngående forklarer problemet med dagens ordning. Vi bruker det norske systemet som et eksempel på hvordan vi mener ordningen med støtte til tros- og livssynssamfunn kan organiseres, sier Gunnarson.

Loven rammer ikke bare en sekulær organisasjon som *Sidmennt*, men også nyere religioner som eksempelvis New Age-grupper. For å ha rett til støtte kreves det nemlig også at det er snakk om en såkalt «historisk religion». Gunnarson ser loven som et forsøk fra myndighetenes side på å kontrollere hvilke tros- og livssynssamfunn som skal ha livets rett.

HUMANISTER STØTTER UNIVERSITETET

Den islandske ordningen med såkalte «soknepenger», er lik den norske ordningen med kirkeskatt. Kirken finansieres gjennom den vanlige skatteinnbetalingen. En kuriositet er at soknepengene for personer som ikke er medlem av statskirken eller noe annet støtteberettiget trossamfunn går til Universitetet på Island. *Sidmennt*-medlemmene støtter dermed universitetet med over 800 kroner årlig gjennom sitt medlemskap. Denne noe underlige praksisen skyldes også en gammel islandsk lov.

TO SØKNADER – TO AVSLAG

Den islandske humanistorganisasjonen *Sidmennt* har to ganger søkt myndighetene om å bli registrert som livssynsorganisasjon med de rettigheter det innebærer. Første gang organisasjonen søkte myndighetene om likestilling med andre tros- og livssynssamfunn var i 2002. Den andre gangen var i 2004. Begge gangene fikk de avslag. Slik går organisasjonen glipp av de rettighetene som andre trossamfunn på øya har. Dette gjelder ikke minst den økonomiske støtten fra staten.

Kristnet land: Islandsk lov sikrer kun statsstøtte til livssynssamfunn som tror på en utenomjordisk Gud. Det må også dreie seg om en såkalt «historisk religion». Det betyr trange tider for humanistorganisasjonen *Sidmennt*. Fotomontasje: Even Gran

– Med økonomisk støtte kunne vi oppnådd mye mer enn i dag, sier Gunnarson. – Dersom vi får støtte ønsker vi å ansette en person. Dermed kan vi øke aktiviteten og tilby blant annet borgerlig gravferd.

Organisasjonen har i dag kun 200 medlemmer,

men Gunnarson regner med at medlemstallet vil øke betraktelig hvis organisasjonen får statlig støtte. Han viser til Human-Etisk Forbund i Norge som kun hadde 5000 medlemmer i 1980, før den statlige støtten var på plass, og at medlemstallet vokste raskt etter dette. – Folk ser en hensikt med å melde seg inn når de gjennom medlemskapet sitt bidrar til å støtte organisasjonen økonomisk, tror Gunnarson.

MENNESKERETTIGHETSSAK?

Begge søknadene fra *Sidmennt* om støtte har blitt behandlet av en gruppe nedsatt av det islandske justisministeriet, bestående av tre personer fra universitetet; en fra juridisk fakultet, en fra samfunnsvitenskapelig fakultet og en fra teologisk fakultet.

Etter to avslag ser Gunnarson det nå nødvendig å skifte strategi.

– Vi ser at det ikke lenger nytter å søke om støtte så lenge denne loven er gjeldende. Vi har allerede engasjert en advokat. Dersom myndighetene ikke tar affære og endrer loven har vi planer om å gå til sak mot staten på bakgrunn av at vi mener loven er diskriminerende og bryter med menneskerettighetene. – Vi er også forberedt på å fremme saken for Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg dersom vi taper, avslutter Gunnarson.

– Vi har tro på at vi vil få gjennomslag. Blant annet gjennom avisdebatter har vi fått inntrykk av at vi har bred støtte fra det islandske folket, sier Gunnarson. Mange har ikke hørt om soknepenger, men de som setter seg inn i saken støtter vårt syn. Selv statskirkens folk ser at vi har et poeng, forteller han. Likevel forbereder organisasjonen seg på kamp. De frykter at den konservative regjeringen kan gjøre det vanskeligere å få medhold i denne saken.

DETTE ER SIDMENNT

Humanistorganisasjonen *Sidmennt* ble stiftet i 1990 og har i dag underkant av 200 medlemmer. Hovedaktiviteten er borgerlig konfirmasjon, et tilbud som har hatt økende popularitet siden oppstartsåret i 1989, med 93 konfirmanter våren 2005. Organisasjonen informerer også om hvordan privatpersoner kan arrangere ikke-religiøse bryllup, navnefester og begravelser. Organisasjonen har få ressurser og har verken ansatte eller kontorlokaler. All aktivitet utføres av frivillige. *Sidmennt* er aktive i bevegelsen for å skille stat og kirke på Island. Medlemmene skriver artikler i avisene om religion og livssyn og har deltatt i debatter på TV, radio og i aviser. *Sidmennt* har nære forbindelser med Human-Etisk Forbund og er medlem av International Humanist and Ethical Union (IHEU).

Nettside: www.sidmennt.is

Sigurdur Holm Gunnarson fra humanistorganisasjonen *Sidmennt* truer med å saksøke den islandske staten hvis de ikke tilpasser seg internasjonale menneskerettighetskonvensjoner. Foto: IHEYO

Fri – til slutt

Å melde seg ut av statskirka er ikke gjort i en håndvending. Det fikk Christian Siebenherz (24) erfare.

Av Knut Jul Meland

En fri mann: – Statskirkens utmeldingssystem er knotete og utdatert, mener Christian Siebenherz (24). Legg spesielt merke til formuleringen på skjemaet: 'Undertegnede tillater seg herved å melde seg ut...'

**'undertegnede
tillater seg herved
å melde seg ut...'**

Da fredrikstadværingen Christian Siebenherz nådde konfirmasjonsalderen, tok han et oppgjør med religionen han sier han ble 'pådyttet under dåpen'.

– Bare konformister blir konfirmanter. Jeg var bevisst på at jeg ikke var kristen, og jeg ville ikke konfirmere meg for pengenes skyld heller, sier Siebenherz.

Lenge trodde 24-åringen at han var strøket fra Statskirkens medlemslister siden han unnlot å la seg konfirmere. Det var ikke tilfellet. Likevel skulle det ta lang tid før han valgte å melde seg ut.

STORSTILT LETEAKSJON

– Selve utmeldingen er en symbolsk handling. Jeg er ikke typen som jager prinsipp handlinger i hverdagen, dermed hadde en utmeldning liten verdi for meg. Men jeg synes at kirken får urettmessig mye støtte. Jeg mener, medlemstallet er jo ikke representativt for hvor mange kristne vi har her til lands. Hvis mitt navn bidro til å legitimere en statskirke, så ville jeg søke å motvirke det, sier Siebenherz, som arbeider som frilanser innen filmbransjen.

Da en venn ga ham skjemaet for utmelding av Den norske kirke, bestemte Siebenherz seg for å slå til. Første utfordring var å finne fram dåpsattesten.

– Den hadde jeg aldri sett før. Jeg gikk gjennom alle mine egne papirer, uten hell. Neste gang jeg besøkte familien hjemme i Fredrikstad, ble det en storstilt gjennomgang av familiearkivet. Vi fant det omsider, sier han.

– FOR MYE STRESS

Siebenherz ble døpt i Fredrikstad Domkirke, og han syntes det var logisk å sende utmeldingen dit. En

snau måned senere fikk Siebenherz utmeldingsskjemaet i retur. Et papir med påskriften «Utmeldingsskjemaet må sendes til prestekontoret i menigheten du bor nå» var heftet ved.

For tiden studerte Siebenherz på Blindern og bodde i studentbyen på Kringsjå.

– Jeg hadde ikke den ringeste anelse om hvilken kirke som regjerte på Kringsjå. Ikke visste jeg hvordan man tok rede på det heller. Det ble for mye stress, så jeg valgte å la hele utmeldingsprosjektet ligge til jeg var ferdig med studiene og skulle flytte hjem til Fredrikstad, sier han.

Om lag tre måneder senere hadde Siebenherz flyttet hjem og alt var duket for utmeldingen. – Jeg smurte blanko over avsenderadressen på det opprinnelige brevet og sendte det på nytt. En liten måned senere kom endelig svaret fra Kirkerådet. Siebenherz var for første gang i livet, på papiret, ikke-kristen. – Fri, til slutt, sier Siebenherz.

NYE FORSKRIFTER

Han tror det knotete og utilgjengelige utmeldingssystemet har ført til at mange ikke orker bryet med å fjerne seg selv fra medlemslistene. Han har følgende råd:

– Et helt sentralisert utmeldingssystem med en enkel utfyllingsblankett på Internett. Så kunne man sendt lenken rundt til venner og slekt via e-post. Da hadde nok medlemstallene rast, sier Siebenherz.

Nye forskrifter for utmelding av Den norske kirke skal til høring allerede 28. oktober. Etter alt å dømme strykes kravet om dåpsattest og utmeldingen skal kunne foregå direkte via kirkerådet og ikke gjennom de lokale menighetene.

Petit

Moa Myklebust er organisasjonssekretær i Human-Etisk Forbund og forfatter av boka *Det var ikke vondt ment – hverdagsetiske prøvelser*.

Gjensidig nytte – eller misforståelse?

«Gjør mot andre det du vil andre skal gjøre mot deg»

– sa Kristian Horn. Og flere før ham, i mange og gamle tradisjoner som vi humanister ofte framhever. Masochisten bør ikke si det! Men autoritære ledere har forsvart seg med det, og mange andre som har ment godt og visst best. Den aktive versjonen av gjensidighetsprinsippet, *Den gylne regel*, uttrykkes ofte slik. Men det er ikke gull, alt som glimrer.

«Å, ta mer, da!» maser vi på vår gjest når vi serverer vår livrett. Som gjesten kanskje ikke liker. Eller er allergisk mot. Foreldre som ikke fikk den utdanningen de ønsket seg, skaper nye muligheter for sine barn. De vil at de skal oppnå det de ikke fikk. Da kan det være hardt å svelge at sønnen er fornøyd som bussjåfør.

«Gjør som jeg! Det ville jeg ha likt! Det ville jeg ha gjort!» Den gylne regels aktive versjon høver perfekt for klassiske psykologiske forsvarsmekanismer, især projisering. Dytte på andre det en har ønsket seg selv, men ikke har våget be om, ikke kunnet kreve når beskjedenhet er idealet. Tolke seg selv inn i andre. På seg selv kjenner en andre, heter det jo.

Men er ikke det fint, da? Til en viss grad, jo. Den passive versjonen – gjør ikke mot andre slik du ikke vil at de skal gjøre mot deg – er en avgjørende innsikt. Og aktiv handling kan også være livsviktig. Andre kan trenge, og ønske, hjelp slik du selv ville gjort i en liknende situasjon. Mye fiendtlighet leveres ut, og nød og urett får florere, fordi Den gylne regel *ikke* blir anvendt. Det vanskelige er når vi anser at noen ikke forstår sitt eget beste: Når og hvordan bør vi reagere?

Igjen er det vanskelig å være kategorisk. Jeg tror jeg lander på at gjensidighetsprinsippet er viktig i hver vår utvikling, sosialisering og refleksjon, som en grunnholdning. Det kan anvendes på mange nivåer. Kanskje er mor glad i stilig undertøy, og derfor vil hun kjøpe det til jul til sin datter som lever på studielån. Men tenker vi litt lenger, kan vi innse at vi også ville ha likt å bestemme selv – og derfor må la den andre også få det. Så intime ting som undertøy ønsker den unge kvinnen å velge ut selv. Hun har blandete følelser ved å skulle kle av seg for sin elskede i undertøy som mor har valgt. Mor gir henne i stedet et gavekort til et stormagasin som har både undertøy og jernvareavdeling.

Når det kommer til praksis, må vi, hvis vi klarer og får tid, forsøke og vurdere hva den det gjelder, trenger og ønsker – ikke bare hva vi selv ville trengt eller ønsket eller tror vi vil trives med. For vi er ikke helt like, og bør anerkjenne og respektere hverandres forskjellighet.

Derfor håper jeg at Den gylne regel, især dens aktive versjon, ikke får dogmestatus i humanistisk etikk og livssyn. Den – som så mye annet – må fortolkes og avveies mot individualitet og selvbestemmelse.

Landsmøtet 2005:

Ut med «borgerlig», in

Navnet «Borgerlig konfirmasjon» fikk en levetid på litt over 50 år. I framtiden skal alle seremoniene være «humanistiske». Dette ble bestemt på HEFs landsmøte 23.-25. september.

Av Even Gran

Dermed er det bestemt. Navnet «borgerlig» er ute av vokabularet til Human-Etisk Forbund. HEFs så langt eneste «humanistiske» seremoni, Humanistisk vigsel/partnerskapsinngåelse, får nå følge av de andre seremoniene. I framtiden skal det hete Humanistisk navnefest, Humanistisk gravferd og Humanistisk konfirmasjon. Navneendringen ble vedtatt med 106 av 155 stemmer.

UENIGHET OM NYTT NAVN

Det var ikke uventet gravleggingen av navnet «Borgerlig konfirmasjon» som skapte de største bølgene på landsmøtet den 23.-25. september. Det var Oslo fylkeslag som målbar den sterkeste motstanden. Bjørn Borgund, leder av Oslo fylkeslag, sier til Fri tanke at han er redd navneskiftet vil få en rekke negative effekter. Hovedinnvendingen er at det nye navnet er mer snevert enn det gamle.

– I Oslo er vi opptatt av at konfirmasjonen skal være for alle – det vil si «for alle borgere». Når man nå velger å kalle konfirmasjonen *humanistisk*, vil tilbudet framstå mindre allment, og flere vil føle at «dette passer ikke for meg». Vi humanister bør først og fremst hjelpe ungdommer til å ta et egne valg. Vi bør ikke ha som mål å lære dem opp til å bli «gode humanister», slår Borgund fast.

– *Men det er vel alle enige i?*

– Joda. Det er ingen som mener at innholdet i konfirmasjonen skal endres. Det nye navnet kan likevel gi signaler om at vi i større grad skal «misjonere». Det er et feil signal å gi.

Tar eierskap til humanismen

Landsmøtet vedtok et nytt prinsipp- og arbeidsprogram for HEF. Det nye programmet stadfester det humanistiske livssynet på en tydeligere måte.

– Målet er at vi skal slå fast eierskapet til humanismen og at vi styrker HEFs rolle som livssynsorganisasjon. Gjennom å ta eierskap til humanismebegrepet, ønsker vi blant annet å markere at den såkalte «kristne humanismen» er et selvmodsigende begrep, sier generalsekretær Lars Gule. Landsmøtet vedtok også å utrede muligheten for et humanistisk forsknings-, utrednings- og utdanningscenter.

Vil tekkes ungdommen

HEF får nå en etterlengtet ungdomssatsing. Det skal opprettes et eget ungdomsforbund, og det skal bli gratis å melde deg inn i HEF for ungdom under 24 år. – Det er flott at landsmøtet har vedtatt å satse på unge mennesker. Det blir spennende å se hvordan HEF evner å slippe unge til – og løs, sier Christoffer B. Larsen i HUG – Humanistisk ungdomsgruppe i Oslo.

Navnet 'borgerlig' er ute av vokabularet til Human-Etisk Forbund.

BEKYMRET FOR ØKONOMIEN

Bjørn Borgund er også bekymret for de økonomiske konsekvensene av vedtaket. Oslo fylkeslag får i dag leie storsalen i Oslo rådhus til sine konfirmasjonsremonier for ca. en tittel av den ordinære leieprisen. Borgund er redd for at denne velviljen vil forsvinne når navnet endres.

– Oslo kommune styres av politikere som ikke alltid er på vår side. Denne navneendringen kan av dem tolkes som at HEF har blitt mer «sektersk». Hvis vi på grunn av dette mister leierabatten i Rådhuset, vil det koste oss over en million kroner pr. år.

Bjørn Borgund understreker at Oslo fylkeslag selvsagt forholder seg lojalt til landsmøtets vedtak. Han håper overgangen blir så myk at publikum skjønner at dette kun er en navneendring. Ikke en innholdsending.

– VI MÅ TA HUMANISMEN TILBAKE

Et stort flertall på landsmøtet var imidlertid uenig med Borgund og Oslo fylkeslag. 106 delegater stemte for navneskifte, mens det kun var 29 som støttet Oslos status-quo-forslag. Hovedargumentet for et navneskifte var at det er mer ærlig å gi seremoniene navn etter deres reelle innhold. Seremoniene er humanistiske. Det har de vært lenge. Da bør de også være «humanistiske» i navnet.

Navnet «borgerlig» er en levning fra 50-tallet da tilbudet ble opprettet, opplyses det i sakspapirene. HEFs grunnlegger Kristian Horn mente da at staten burde opprette et borgerlig (dvs. statlig) konfirmasjonstilbud, parallellt med det statlige vigselstilbudet. Før staten ble sitt ansvar bevisst måtte HEF ta midlertidig ansvar for seremonien, mente Horn.

Flertallet som ønsker å skifte navn mener at tiden nå ha løpt fra denne holdningen. «Borgerlig konfirmasjon» har med årene blitt HEFs eiendom. Staten kommer aldri til å ta ansvaret for dette. Da er det riktigere å gi seremonien et navn som stemmer med virkeligheten. «Borgerlig» er for øvrig et ord som har flere litt uklare betydninger, ble det sagt fra talerstolen. Blant annet kan det misforstås til å bety «den politiske høyresida», noe som kan gi enkelte inntrykk av at seremonien har en politisk slagside.

FORNØYD STYRELEDER

Styreleder i HEF, Roar Johnsen, er fornøyd med navneendringen. – Dette er en milepæl for forbundet, understreker han. Johnsen medgir at forbundet er forberedt på problemer i starten, spesielt i Oslo. – Vi har tilbudt oss å hjelpe Oslo fylkeslag med overgangen. Jeg ser at Oslo er mer sårbar for en navneendring enn mange av våre andre landsdeler, sier Johnsen.

– *Hvordan skal endringen gjennomføres?*

– Dette kan tidligst gjennomføres våren 2007, slik jeg ser det. Mye av brosjyrematerialet for våren 2006 er trykket opp allerede. Vi må planlegge det praktiske navneskiftet veldig nøye. Men vi vil prøve å få til et så rent skille som mulig. Jeg er ikke tilhenger av noen overgangsfaser der vi bruker begge navnene i en periode.

– *Hvordan vil dere sikre at organisasjonen følger opp landsmøtevedtaket?*

– Etter overgangen vil alt sentralt materiell ha det nye navnet. Dette materialet utgjør det aller meste av brosjyrematerialet som HEF bruker, så dette tror jeg vil løse seg selv. At noen lokale brosjyrer i en periode bruker det gamle navnet kommer vi ikke til å henge oss så mye opp i. På sikt tror jeg de fleste vil venne seg til og være lojale mot dette vedtaket, sier styrelederen.

Bjørn Borgund (bildet) og Oslo fylkeslag hadde foretrukket at Borgerlig konfirmasjon ikke hadde skiftet navn.
Foto: Børre Austmann

nn med «humanistisk»

HEFs NYE HOVEDSTYRE: Bak, fra venstre: Baard Thalberg (Oslo), Reidar Thorsen (ansattes rep), Per Kristian Hansen (vara, ansattes rep), Bjørn Morten Hansen (Troms), Tom Spjeldnæs (1.vara, Hedmark), Arild Knutsen (2.vara, Buskerud), Roar Johnsen (leder, Oslo) **Foran, fra venstre:** Grete Brunæs (Hordaland), Randi Hermanrud (økonomileder, Hedmark), Ragnhild Nodeland (Vest-Agder), Mari-Marthe Apenæs (Oslo), Marita Eriksen (3. vara, Sør-Trøndelag), Leonid Rødsten (nestleder, Nordland). Foto: Even Gran

Ikke lenger tre år mellom landsmøter

Landsmøtet 2005 gjorde store endringer i HEFs styringsstruktur. Tre styringsnivåer på sentralt nivå har blitt til to. Fra nå av blir det landsmøte hvert år og et nytt hovedstyre – en utvidet versjon av det gamle sentralstyret. Landsstyret, der lederne for alle fylkeslag satt, er fjernet.

Av Even Gran

I den gamle ordningen hadde HEF landsmøte hvert tredje år med 155 delegater. På toppen satt et sentralstyre, valgt av landsmøtet. I tillegg var det et landsstyre som møttes to ganger i året. Her satt alle fylkeslagslederne samt hele sentralstyret.

På forrige landsmøte i 2002 ble det vedtatt at HEF skulle utrede en ny styringsstruktur. Hovedargumentet for å gå bort fra den gamle ordningen har vært at HEF må bli i stand til å fatte overordnede vedtak raskere. Det har vært for lenge å vente i tre år. I tillegg krever regnskapsloven at et kompetent organ godkjenner regnskap og årsberetning hvert år. Ledelsen i HEF har også argumentert med at den nye modellen vil bli billigere, samt at delegatfordelingen vil bli mer rettferdig for Oslo og Akershus, som har en høy andel av HEFs totale medlemstall. Disse to fylkene har fram til nå hatt en langt lavere representasjon enn antallet medlemmer skulle tilsi.

MINST TO FRA HVERT FYLKE

Det var stor enighet på landsmøtet om at den gamle modellen måtte forlates. Striden stod om hvor mange delegater det nye landsmøtet skal ha, og hvorvidt det nye hovedstyret skal ha stemmerett på landsmøtet. Innstillingen fra HEF sentralt gikk ut på at hvert fylke skulle ha minst én delegat, at hovedstyret skulle ha stemmerett på landsmøtet og at det til sammen skulle være 50 delegater.

Dette forslaget ble avvist. Landsmøtet vedtok at alle fylker må være representert med minst to delegater. Totalt antall delegater ble økt til 65, samt at det ble fattet vedtak om at hovedstyret ikke skal ha stemmerett på landsmøtet. – Med flere delegater å fordele mellom fylkene får Oslo og Akershus en bedre uttelling for sitt høye medlemstall, uten at distriktsfylker med få medlemmer blir avspist med bare én delegat, ble det hevdet i debatten.

– VI REGNET MED DETTE

Styreleder Roar Johnsen har ingen problemer med å akseptere landsmøtets vedtak. – Vi hadde fått signaler om dette på forhånd, så vedtaket var ikke spesielt overraskende, sier Johnsen. Noe mer overrasket er han over at hovedstyret har blitt fratatt stemmerett på landsmøtet. – Dette er på mange måter et nytt maktfordelingsprinsipp mellom «lovgivende» og «utøvende» makt som ikke har vært brukt i HEF tidligere, sier styrelederen.

Johnsen er tilfreds med at landsmøtet ble utvidet til 65 når det først var slik at hvert fylke skulle få minst to delegater. – Hvis ikke ville det kun ha blitt fire delegater igjen til fordeling blant de fylkene som har flest medlemmer. Dette ville ha blitt helt urimelig, mener han.

Stat/kirke-utvalget:

Det går mot en mellomløsning

Stat/kirke-utvalget vil neppe anbefale full skilsmisse mellom kirke og stat. Dette forteller Bente Sandvig. Hun er HEFs representant i det offentlige stat/kirke-utvalget, som skal gi staten råd om den fremtidige organiseringen av Den norske kirke.

Av Even Gran

Det er ikke sikkert det blir like stor grunn til å juble denne gangen. Her overrekker HEFs Lars Gule en blomsterbukett til sogneprest Trond Bakkevig. Han ledet det kirkelige utvalget som i 2002 konkluderte med at stat og kirke bør skilles. Foto: Scanpix/Rolf Øhman

Det jobbes med tre alternativer for hvordan kirken og staten skal forholde seg til hverandre:

1. Fortsatt ekteskap: Det vil si å fortsette med statskirke som nå, med noen små mulige justeringer. Et åpent spørsmål er for eksempel om kirken skal få lov til å utnevne sine egne biskoper.

2. Separasjon: I dette alternativet fjernes alle referanser i Grunnloven til kirke og kristendom. Norge får dermed en konfesjonsnøytral grunnlov. Kirken skal likevel sikres en særstilling, blant annet gjennom en egen kirkelov. Hvordan denne loven skal utformes, hvor omfattende og detaljert den skal være, er åpent for politisk kamp. Varianter av denne mellomløsningen praktiseres både i Finland og Sverige.

3. Full skilsmisse: Kirke og stat blir løsrevet fra hverandre. Kirken likestilles andre livssynssamfunn, og får full råderett over indre anliggender. Dette er Human-Etisk Forbunds standpunkt.

FLERTALL FOR MELLOMLØSNINGEN

Bente Sandvig forteller at det ligger an til at rundt halvparten av stat/kirke-utvalgets tjue medlemmer støtter mellomløsningen (alternativ 2). Det er kun et par medlemmer av utvalget som støtter fortsatt statskirke, mens rundt en tredjedel støtter full skilsmisse.

Sandvig regner med at flere av dem som primært støtter full skilsmisse, vil ende opp med å gå for alternativ 2 subsidiært. Dermed er utfallet rimelig klart. Utvalgets flertall vil støtte mellomløsningen – alternativ 2.

MULIG RESULTAT: STATUS QUO

- Den delvise oppløsningen av statskirken som ligger i alternativ 2 sier ingenting om hvilken kirke vi faktisk får, sier Bente Sandvig. Stridens eple blir den nye kirkeloven. Utfallet av dette er naturlig nok uvisst, siden den nye loven må behandles politisk. Mens KrF vil kjempe for størst mulig uavhengighet for kirken, vil Arbeiderpartiet og Senterpartiet kjempe for politisk styring av kirken. De ønsker for eksempel at staten fortsatt skal utnevne kirkens biskoper, at kirken skal være en «folkekirke», og at den fortsatt skal være representert over hele landet.

Hvis partier som Ap og Sp får gjennomslag, vil vi ende opp med noe som er svært likt dagens ordning, forteller Sandvig. – Den eneste forskjellen på alternativene 1 og 2 vil da være grunnlovsendringen. Selv om dette er et viktig prinsippielt skritt, er det langt fra godt nok i forhold til de internasjonale konvensjonene Norge er forpliktet på, sier hun.

– Utenkelig at Ap går for et skille

– For oss står det mellom alternativ 1 eller 2. Ap kommer garantert ikke gå for full skilsmisse mellom stat og kirke. Dette sier Helge Kolstad. Han er Arbeiderpartiets representant i Stat/kirke-utvalget. Selv støtter han alternativ 2.

Kolstad har blitt overrasket over hvor stor motstand det faktisk er mot å oppløse statskirken i hans eget parti. «Du må ikke ta kjerka fra meg», er omkvedet. – På bakgrunn av de tilbake-meldingene jeg har fått, vurderer jeg det som utenkelig at Ap går for en løsrivelse, konkluderer Kolstad.

– Det eneste jeg personlig synes er greit, er å fjerne de spesifikke referansene til kirken fra Grunnloven. Ellers synes jeg så få realiteter som mulig bør forandres i forhold til dagens ordning, sier han.

Kolstad synes debatten rundt disse spørsmålene ofte blir litt grunn. – Mange er alt for opptatt av religionsfrihet på det institusjonelle nivået, og glemmer gjerne religionsfriheten til individer som undertrykkes av autoritære religiøse ledere. Jeg vil ikke at mitt kirkesamfunn, statskirken, skal overlates til krefter som nekter meg å leve ut min tro på min måte, slår han fast.

Helge Kolstad vil gjerne ha en utforming av alternativ 3 som har en reell sjanse for å bli tatt alvorlig. Også mange i Ap ønsker et skille mellom stat og kirke, forteller han. Kolstad tror HEF og andre som ønsker et skille vil tjene på å gå varsomt fram og gi tilhengerne av folkekirken solide garantier for at deres kirkesamfunn ikke trenger å forandre seg dramatisk.

– Jeg syns HEF har en tendens til å ri prinsipper i denne saken. Det er ikke sikkert dette er hensiktsmessig hvis man ønsker bred støtte for en annen religionspolitikk, avslutter Kolstad.

Fra Fraggelberget

SPALTEN SOM IKKE SKRIVES AV LEVI FRAGELL

Human-Etisk Forbund har lagt bak seg nok et landsmøte. Og nok en gang viste forbundets delegater seg som slagkraftige debattanter. Men friske meningsutvekslinger er intet nytt, heller ikke i livssynssammenheng. Følgende eksempel er hentet fra en meningsutveksling mellom den tyrkiske sultanen og kosakkene i den ukrainske byen Saporosje i 1680. Oversettelsen er fra 1929, ved motdaggist og senere stortingsrepresentant Tron Hegna. Vi kan bare beklage kosakkenes rike, friske og livskraftige språkbruk.

SULTANENS NOTE:

Jeg sultanen, Mohammeds sønn, solens og månens bror, Allahs bror og stedfortreder, hersker over alle riker: det makedonske, aleksandrinske og jerusalemske, og store og lille Egyptens konge. Herre over alle levende. Uovervinnelig som kriger og den hellige gravs ubetvingelige hersker. Guds egen formynder og alle kristnes skrekk og redsel, men alle muselmenns håp og fortrosthing, jeg befaler Eder, kosakker fra Saporosje, å overgi Eder frivillig og uten noen som helst motstand og holde opp med å krenke meg med Eders grensetokter. Muhammed, tyrkisk sultan.

SVARNOTE FRA DE STOLTE KOSAKKENE I SAPOROSJE:

Du tyrkiske satan, den lede djevls bror og kamerat, selveste Lucifers sekretær og Fandens egen lignelse, måtte han hente deg og ditt lurvete krigerfølge. Ikke makter du å tvinge kristne under ditt herredømme. Dine krigere frykter vi ikke, til lands og til vanns vil vi kjempe mot deg. Din babyloniske kokk, makedonske hjulmaker, jerusalemske skomaker, aleksandrinske geitebukk, store og lille Egyptens grisegjeller, armenske svin, tartanske potte, kamenetzske stut, podolske ildgjerningsmann, selve den ledets yngel, en forargelse for jorden og for himmelen og en narr for Vårherre. Ditt grisetryne, hoppefitte, din skabbete kjøter, din udøpte skolt, måtte Fanden skolde deg i blanke rævva. På denne måten har kosakkene vist deg, din hedenske hund, at du ikke kan skremme troende kristne. Datum vet vi ikke, for kalender har vi ikke, månen står på himmelen og året i bøkene, og dagen er den samme hos dere som hos oss, og dermed kyss oss midt i møkka.

Kosakkhøvding Sakbartsjenko, sammen med alle kosakker i Saporosje.

Humanetikere begraves som kristne

Innvendinger mot humanismen:

Det er slett ikke slik at humanetikere automatisk får en gravferd i tråd med deres livssyn. HEF antar at rundt halvparten av alle avdøde HEF-medlemmer får sin siste avskjed i kirken.

Av Even Gran

Det er ikke alltid det lar seg gjøre å finne gode nok lokaler til humanistiske gravferder. Her holder Vinjar Tufte gravferdstale i en gymsal. Foto: Kirsti Bergh

Rundt halvparten av alle HEF-medlemmer som døde i perioden januar-juli 2005 kan ha fått en kirkelig gravferd. Dette viser tall fra Human-Etisk Forbund. I denne perioden bistod HEF ved 125 gravferder der den avdøde var medlem av forbundet. Samtidig vet HEF at det riktige tallet på medlemmer som døde i samme tidsrom er 245. Det vil si at 120 HEF-medlemmer har blitt gravlagt på annet vis. Høyst sannsynlig i kirken, med prest, Guds velsignelse og det hele. HEF kan også vise til at dette har vært forholdsvis stabilt de siste årene.

– Dette er i så fall sterkt i utakt med livssynet den avdøde hadde, sier Vinjar Tufte. Han er seremonirådgiver for gravferd i HEF. – Hvis man har meldt seg inn i Human-Etisk Forbund, er det rimelig å regne med at vedkommende ikke trodde på Gud. At avskjeds- og minnestunden da skal være preget av gudsbekjennelser med håp om oppstandelse, evig liv og det hele, er uverdig og respektløst, mener han.

– BYRÅENE BØR BLI FLINKERE

Tufte tror det kan være mange årsaker til at det er slik. Det er mulig familien ikke kjente godt nok til den avdødes livssyn. Et annet poeng kan selvsagt være at avdøde gikk med på kirkegravferd for å unngå konflikt i familien.

Det finnes ingen offentlige rutiner ved dødsfall som fanger opp hvorvidt den avdøde var medlem av et livssynssamfunn utenfor statskirken. Begravelsesbyråene kan bare forholde seg til ønsker fra de pårørende. Det er de som har gravferdsrett og som kjøper tjenester fra byrået.

– Human-Etisk Forbund tilbyr sin bistand for Humanistisk gravferd der familien eksplisitt ber om dette, forteller Vinjar Tufte. Han synes imidlertid byråene kunne blitt enda flinkere til å

gi informasjon til de pårørende om alternative gravferds- og seremoniformer.

VANSKELIG Å FINNE EGNEDE LOKALER

Et annet problem er at det er vanskelig å finne seremonilokaler som tilfredsstiller naturlige krav til en Humanistisk gravferd, forteller Tufte. Lokalet bør være høytidelig, lyst, og det må være stort nok. Det skal ha den verdigheten en gravferd krever, samtidig som lokalet ikke kan ha noen religiøse/kristne symboler. Lokalet må også være skjermet mot støy og innsyn, og det må være pene og frie arealer utenfor.

Spesielt i distriktene er det vanskelig å finne lokaler som tilfredsstill alle disse kriteriene. Denne mangelen på verdige, ikke-religiøse lokaler er en ytterligere faktor som fører til at en del HEF-medlemmer begraves i kirka, tror Tufte. – De pårørende orker ikke «stri» så sterkt med å finne et egnet lokale og kan da ende opp med et sted de egentlig ikke har ønsket, eller med en ordinær kirkebegravelse.

– Vi opplever faktisk ofte at kommunene utover de vanlige gamle og små kapellene tilbyr oss å holde gravferd i kinosaler, teatersaler, eller i gymsalen på en skole, forteller Tufte. – Da bruker jeg å spørre om kommunerepresentanten selv kunne tenkt seg å arrangere gravferd for en av sine nærmeste i et slikt lokale. Da er vanligvis svaret nei. – Offentlige forskrifter gir oss lov til å dekke over religiøs symbolikk i kapellene med for eksempel et laken, men det blir ikke verken pent, estetisk eller riktig det heller. De aller fleste humanistiske gravferdene arrangeres derfor i vanlige kapeller og i krematorier til tross for krusifiksene og jesusbildene på veggene, forteller Tufte. – Dette er ikke en verdig situasjon, understeker han, og undres på hvordan en kristen for eksempel ville følt for å få arrangert gravferden sin i en moské?

«Humanister prøver å heve seg over de andre religionene og livssynene, men de er akkurat like religiøse og sekteriske selv.»

SVAR:

Bak slike påstander finnes det gjerne oppfatninger om hva det er å være religiøs og sekterisk. Å være *religiøs* er nærmest det samme som å ha et mer eller mindre bevisst og helhetlig livssyn, og å gi uttrykk for noenlunde klare standpunkter i sentrale livssynsspørsmål. Å være *sekterisk* er gjerne det samme som å være medlem i en livssynsorganisasjon som tilbyr mange av de samme tjenestene som trossamfunnene.

LIKE RELIGIØS?

I forenklet utgave kan vi si at humanisme som moderne livssyn henter inspirasjon fra filosofien, vitenskapen og religionene. Påvirkningen fra filosofi og vitenskap har blant annet gjort «viljen til tvil» til et sentral element i virkelighetsforståelsen. Stifteren av Human-Etisk Forbund fremhever denne tvilende holdning når han skriver at «en humanetiker vil bevare sin ærlighetsopplevelse ved erkjennelsens grense». Av den grunn vil en humanetiker ikke fremme påstander om «det hinsidige» og kreve at også andre skal betrakte dem som sanne og gyldige. Det vil stride mot ærlighetsopplevelsen.

Et sentralt trekk ved religiøsitet er uansett en eller annen forestilling om en «grenseoverskridende» virkelighet hinsides det som er synlig for det «blotte øye». Disse forestillingene er hos den religiøse sanne, og integrert i virkelighetsforståelsen.

De fleste humanister vil være skeptiske til å forme sitt liv etter slike religiøse forestillinger. Det betyr ikke at de nødvendigvis vil avvise tanken på en gudeverden, men de vil ikke opphøye sine høyst private og tidvis fantasifulle forestillinger til noe universelt. Tvert i mot vil de anerkjenne at hvert menneske opplever verden på sin helt unike måte.

LIKE SEKTERISKE?

Påstanden om sekterisme har på sett og vis en kulturhistorisk forklaring. I vårt lille land er det primært den statlige religionen som har tatt seg av de livssynsbehovene befolkningen har hatt. Derfor er det lett å påstå at når andre kommer på banen for å dekke noen av disse behovene, så driver de med kopiering og ender som sekteriske.

Det er selvsagt en misforståelse at behov for å markere viktige begivenheter i livet er et religiøst behov. Det er tvert i mot snakk om allmennmenneskelige behov som i lang tid har vært ivaretatt av religioner, og av den grunn er de etter hvert blitt definert som religiøse behov. På samme måte er det meningsløst å hevde at en humanistisk organisasjon blir sekterisk av å tilby livssynstjenester. Da ville den i så fall opphøre å være en humanistisk organisasjon.

Humanisme er motstykket til sekterisme. Der sekter preges av lukkethet, er humanismens ideal åpenhet. Der sekter dyrker autoriteter, verdsetter humanismen det antiautoritære. Der sekter krever innordning og underordning, tilstreber humanismen menneskelig autonomi og fritenkeri. Der sekter krever troskap mot sekten, høyakter humanismen troskap mot egen ærlighetsopplevelse. Der sekter preges av enhetlige syn på virkeligheten, anerkjenner humanismen pluralisme som selvstendig verdi. Og slik kunne man holdt på i det uendelige med å ramse opp forskjellene og motsetningene.

Men det er selvsagt forskjell på humanismens idealer og de mennesker som kaller seg humanister. Noen av dem er kanskje både sekteriske og religiøse. Og det må de i frihetens navn få lov til. Men da er de ikke lenger humanister. Tror jeg! Eller?

Hans Christian Nes

Det eksisterer mange fordommer og vrangforestillinger om det humanistiske livssyn. Hvordan møte disse innvendingene? Vi forsøker å imøtegå vanlige og noen mindre vanlige innvendinger mot livssynshumanismen og gi deg argumenter du kan bruke. Har du forslag, send til: fri.tanke@human.no.

HUMANISME

Humor har vært et viktig virkemiddel i religionskritikken, her et svensk fyndord fra Ronnie Johansons bok *666 ordtak mot presteskapet* (illustrasjon: Gro Vik Fiadu).

Like barn leker best,
sa fanden –
han danset med presten

Tema: Religionskritikk

Hvorfor skal vi respektere Guds navn?

Er religionskritikk et respektløst overgrep mot andre menneskers personlige og dypfølte overbevisning? Eller er kritikken nødvendig for å motarbeide religiøs undertrykking og intoleranse? På de påfølgende seks sidene kan du lese mer om dette temaet.

Av Morten Harper

Søker du etter stikkordet «religionskritikk» blant nettbokhandelen Bokkildens 1,6 millioner titler, får du ingen treff. Begrenser du deg til «bibelkritikk», kommer i alle fall Ronnie Johansons tre ganger «Lille Brune»-bøker opp.

– For å vite hva vi er for, må vi vite hva vi er imot. Og vi bør motarbeide det vi er imot. Dette er ikke verre enn når politiske partier motarbeider hverandre. Men på dette området er det en misforstått toleranse langt inn i HEF, sier forfatteren og hedningaktivisten Johanson.

– Toleranse innebærer at jeg aksepterer og respekterer retten til å ha livssyn og meninger jeg ikke liker, ja til og med de jeg liker dårligst. Men toleranse er ikke det samme som respekt for disse ytringene som sådan!

Foruten sitatbøkene *Guds, Luthers og Allabs Lille Brune*, har Johanson særlig synliggjort forfattere og kulturpersonligheters mindre kjente religionskritikk gjennom antologiene *Blasfemi* og *Opprør*. Han mener det er religionskritikken, særlig fra opplysningstiden av, som har etablert den moderne, vestlige forståelsen av livssynsfrihet og menneskerettigheter. Blasfemi-paragrafen er for eksempel i praksis avskaffet i de fleste vestlige land.

Allikevel trenger vi fortsatt å kritisere den kristendommen som legger sin klamme hånd over deler av det norske folk. Da tenker jeg spesielt på de mest forsvarsløse, nemlig barn og unge – og særlig dem som vokser opp i, eller lokkes inn i, sektmiljøene. Og ikke bare dem. Det drives fortsatt misjon i ly av de kristne formålsparafene. Kirken har skjont at den har ikke en sjanse dersom den ikke lenger fikk lov å gi ungene våre «ei kristen og moralsk oppseding» som det står skrevet i grunnskoleloven.

DU SKAL IKKE RESPEKTERE GUDS NAVN

– I Norge er det nok for tiden Hedningsamfunnet og Religionskritisk Forlag som driver den mest aktive kritikken. Og selvsagt Human-Etisk Forbund. Men her handler det mer om å kritisere overgrep, slik som diskriminering av ikke-kristne livssyn, oppsummerer Johanson.

– Arbeid for livssynsfrihet er jo noe HEF driver med hele tiden. Men når det gjelder den mer grunnleggende kritikken av menneskefiendtlige trekk ved kristendommens og islams lære og livssyn, så er ikke dette noe HEF ser på som sin primære oppgave. Det har jeg en viss forståelse for, medgir Johanson.

– I praksis har det oppstått en arbeidsdeling på dette området, med hedningene som spydspissen i livssynskampen. De rabiate aksjonene bør fortsatt overlates til Hedningsamfunnet, men HEF kunne kanskje ta litt mer av den seriøse delen av jobben selv. F.eks. burde det ikke være nødvendig med et eget religionskritisk forlag når vi har Humanist Forlag, sier han.

Den systematiske religionskritikken i Norge er privatisert; drevet frem utenfor de akademiske miljøene. Selv er Johanson utdannet innenfor naturvitenskap. Han har forsket på egen hånd med stipender fra HEF og Faglitteær forfatterforening. De fleste bøkene er utgitt på lille Religionskritisk Forlag, som drives på fritiden i Humanismens Hus av noen få ildsjeler.

– Mitt inntrykk er at det akademiske miljøet verken har vært eller er særlig interessert i religionskritikk. Profesjonelle religionshistorikere er mer opptatt av å forklare fenomenene. Men de gjør en jobb vi ikke kan unnvære, og det ligger mye sterk kritikk innebygd f.eks. i Torkel Brekkes utredning av sammenhengen mellom religion og vold.

Av nålevende norske religionskritikere holder Johanson særlig frem Levi Fragell, Lars Gule, Andreas Edwien, Erik Øhrnell, Haftor Viestad og Dagfinn Eckhoff.

– I Vesten for øvrig vil jeg trekke frem tyskeren Karl-Heinz Deschner, som hittil har gitt ut åtte store bind av sin *Kristendommens kriminalhistorie*, uten å ha kommet lenger enn til år 1600. La oss håpe han står løpet ut. Han fylte nylig åtti.

Det var datterens lærebøker i kristendom på midten av 70-tallet som virkelig sparket i gang Johansons livssynsengasjement.

– Det dreide seg om en mye sleipere indoktrinering enn den jeg selv hadde vært utsatt for på skolen. Pedagogikken hadde jo utviklet seg på de årene. Hun lærte for eksempel at når vi vender ryggen til Gud, «gir vi det onde plass i livet vårt». Og hun visste at her var det snakk om hennes egne foreldre, som begge hadde vendt ryggen til Gud, sier han.

Johanson ble på 80-tallet svært aktiv i Hedningsamfunnet og utga boken *Guds Lille Brune* i 1988. Siden har han blitt truet med kniv i Stavanger, så vidt unngått å bli kastet på sjøen i Arendal, og har opplevd at boken blir brent og spyttet på. Selv om verken han eller Hedningsamfunnet nå blir uglesett på samme måten som på 80-tallet, er Johansons bøker fortsatt kontroversielle. Vårt Land nektet å trykke HEFs annonse for de tre små brune, og kalte dem for «billig, brunt skvalder».

– Det er jeg selvsagt enig i. Bøkene er billige, og består stort sett av brunt skvalder. Nemlig sitater fra religionsstifternes skrifter, reklamerer Johanson.

DU SKAL IKKE LA PRINSIPPENE HVILE

Det var lenge en gjengs oppfatning blant de som forsket på sekulariseringen av samfunnet at religionspluralismen og mangfoldet av andre livssyn ville gjøre at folk mistet tiltroen og interessen for religion. De siste 15-20 årene er det mer vanlig å hevde at det er med religion som på kjøpesentret; flere tilbud å velge mellom gir økt tilstrømning av folk.

Et mer konstatert faktum er det at sekulariseringen og pluralismen har gjort livssyn til en privatsak. Vi opplever at det er lettere å bryte med eller skifte religion nå enn for et par generasjoner siden. Kulturradikalismens religionskritikk og aksjonene for utmelding av statskirken på 70- og 80-tallet har betydd mye for denne personlige frigjøringen. Men sekulariseringen har samtidig gitt religionskritikken en baksmell.

– Religionskritikk oppfattes ganske enkelt som ufint, fastslår religionshistorikeren Terje Emberland, forfatter av bl.a. boken *Religion og rase – nybedenskap og nazisme i Norge 1933-1945*. Han mener det er en misforstått relativistisk oppfatning av toleranse.

– Problemet er at den religiøse ofte vil oppfatte religionskritikk som et personangrep, fordi kritikken retter seg mot egen tro. Men man må kunne komme med en substansiell kritikk også av religion uten å bli sett på som intolerant.

Emberland knytter religionskritikkens kår både til kulturelle konjunktursvingninger og utviklingen innenfor religionene.

– Kristendommen har blitt mer og mer utydelig. Det dogmatiske grunnlaget er mer flytende, og i endel praktiske sammenhenger er kirken blitt mer liberal. Parallelt med denne religiøse sekulariserings-trenden er det en fremvekst av fundamentalistiske retninger i alle de store religionene, utdyper Emberland. Han legger til at kritikken av slike grupper er blitt skjerpet og har fått bred støtte de siste årene.

HEFs generalsekretær Lars Gule, som startet en lengre debatt i Klassekampen tidligere i høst da han etterlyste mer venstreradikal religionskritikk, advarer særlig de politiske partiene mot å se på tro som en ren privatsak.

– Tidligere var man nok mer opptatt av at representantene skulle ha et helhetlig og konsistent verd-syn. Når ihuga bekjennende muslimer troner høyt oppe på SVs og RVs valglistene så er det i alle fall for meg et paradoks, men selvsagt ikke mer betenkelig enn at fremtredende kristne har tilsvarende posisjoner, sier generalsekretæren.

Gule frykter at det i enkelte tilfeller kan oppstå konflikt mellom den religiøse overbevisningen og partiets politiske agenda. Han trekker frem SVs stortingsrepresentant Otto Hauglin som på midten av 70-tallet hindret innføringen av selvbestemt abort.

– Selvsagt er toleranse viktig i alle organisasjoner, men partiene må samtidig se at religiøsitet ikke er et privat anliggende når representantenes trosoppfatninger danner grunnlag for beslutninger på Stortinget og i kommunestyre, poengterer Gule.

MEN SKAL VI IKKE TENKE MEST PÅ KONSEKVENSENE?

Professor i religionssosiologi ved Høgskolen i Agder, Pål Repstad, er enig i at det han kaller «den gamle, rasjonalistiske religionskritikken» står mye svakere enn for to-tre generasjoner siden. Men det synes han er like greit:

– En arrogant kritikk som går ut på at religiøse mennesker er enkle og dumme, tror jeg ikke det er mange som savner, sier han.

Repstad mener den moderne religionskritikken fokuserer mer på livsstil og etikk, og angriper undertrykkelse og diskriminering fremfor trosforestillinger og dogmatikk. – Det er en kritikk som særlig retter seg mot pågående forsøk på å presse gjennom sine etiske normer eller påvirke andre religiøst, understreker han.

Tilbakegangen for den rasjonalistiske religionskritikken forklarer Repstad med utviklingen av vitenskapen. Han har skrevet biografi om den radikale biskopen Kristian Scheldrup, og tar utgangspunkt i hans miljø for å utdype endringen:

– Det Scheldrup møtte som ung teologisk intellekt-

– Religionskritikk oppfattes ganske enkelt som ufint, hevder religionshistorikeren Terje Emberland, og legger til at dette er misforstått toleranse.

tuell på begynnelsen av 1900-tallet var en veldig sterk tro på vitenskapen. Store deler av det akademiske liv så på vitenskapen som en autoritet, som religionen måtte tilpasse og nærmest underordne seg. Siden er mye endret gjennom positivismekritikk og oppsplittingen av vitenskapelige retninger. Nå er det en mye større ydmykhet på vegne av vitenskapen i intellektuelle kretser.

Professoren påpeker at det er vanskelig å gi en generell religionskritikk fordi religionene er så mangfoldige.

– Bare i den norske statskirken er det ulike syn på for eksempel skilsmisse, homofilt partnerskap og likestilling. Derfor må religionskritikken bli mer spesifikk. Det er like meningsløst å si at all religion er farlig, som at all kultur er skadelig.

Ronnie Johanson er ikke uventet svært uenig med Repstad:

– Problemet med en ren konsekvenskritikk er at den lett kan bli møtt med at dette bare er enkelttilfeller, kommenterer Johanson.

– Jeg hører ofte at «kristne har gjort mye galt, men det kan ikke kristendommen bebreides for». Det er helt feil: Jeg har ennå ikke hørt om en kristen som har vært så jævlig som sin Gud. Og Jesus har et helt ufortjent godt rykte. Derfor er den systematiske og prinsipielle kritikken av selve religionen viktig. Mangelen på kritikk av dette trogrunnlaget betyr risiko for tilbakeslag i livssynskampen, slik som da vi fikk kristen formålsparagraf i barnehagene.

Johanson mener laber religionskritikk også er bakgrunnen for at norske forfattere er inne i det som er blitt kalt «en lemenmarsj mot Gud».

– Det fantes knapt kristne blant deres store forgjengere, eller blant de siste 150 års forgrunnsfigurer i kulturlivet i det hele tatt. Våre tre nasjonale ikoner, Wergeland, Bjørnson og Nansen, var fritenkere og ikke-kristne. Utrolig nok er Wergeland helt glemt i Humanist forlags bok *Norsk fritenkerhistorie 1500-1850*, hvor selv kalvinister og katolikker har fått bred plass innenfor et fritenkerbegrep som er utvidet til det absurde.

DU SKAL IKKE TALE UTIDIG OM MØRKEMENN

Hva er god religionskritikk i 2005? Lars Gule fastslår kjapt at det ikke finnes noen bestemt formel.

– Jeg leste nettopp en artikkel i magasinet *Time* om kampen mot aids i Uganda, hvor evangeliske kirker anbefaler avholdenhet fremfor bruk av kondomer. Her er det absolutt relevant med religionskritikk, for å vise hvor meningsløst utopisk forestillingene om at mennesker skal være seksuelt avholdene er. Og dette er en viktig kritikk, for her handler det om liv eller død for de som rammes av aids.

Filosofen Gule er også opptatt av den mer generelle, overordnede religionskritikken, som det ondes problem: troen på en allmektig og allgod skapergud i en verden full av lidelse og ondskap.

– Denne klassiske diskusjonen er igjen aktuell etter orkanherjingene i New Orleans. Her har vi sett folk lovprise Gud for at de overlevde mens naboen er

skylt bort. En slik naiv tro må kritiseres for mangel på logikk og sammenheng, og for å være uttrykk for et infantilt behov for et farssubstitutt, fastslår Gule.

Han mener likevel den konsekvensbaserte kritikken av for eksempel de evangeliske og katolske kirkenes antiprevensjonslinje i kampen mot aids er mye viktigere enn logiske dueller.

– Men begge deler trengs. Den filosofiske kritikken gir dybde og tyngde til den praktiske religionskritikken.

Den tradisjonelle fritenkerargumentasjonen, som Hedningsamfunnet og Ronnie Johanson har vært anførere for i Norge, er å påvise suspekte holdninger og motsigelser i Bibelen. Denne kristendomskritikken spør: sett at Bibelen er Guds åpenbarte skrift, hva er det teksten forteller oss om Gud? Terje Emberland mener dette er mer et polemisk svar og retorisk demontering av kristne trosforestillinger enn vitenskapelig analyse.

– Nå er det et fåtall som tror ordrett på det som står i Bibelen. En analytisk kritikk må ta utgangspunkt i hvordan kristendommen praktiseres og forstås.

Hva som er god religionskritikk i 2005 kommer ifølge Emberland an på sammenhengen den skal brukes i. Men for å kunne ha gjennomslag må den være saklig og solid fundert i forskning, slår han fast.

– Å male frem et pietistisk mørkemannssvelde i dagens Norge har ikke så mye for seg. Det er fare for at religionskritikken marginaliseres hvis den bare rettes mot ytterlighetene, advarer Emberland. Målet må i stedet være religionens mainstream. Først og fremst kristendommen:

– Utgangspunktet må være hva de troende faktisk tror. Kritikken må ikke tilskrive dem meninger de ikke deler. Religionskritikken bør være mindre tekstorientert og mer sosiologisk. Sistnevnte gir et nyttig perspektiv på religionens funksjon og hvordan den dannes i grupper. God religionskritikk er også god religionsvitenskap, poengterer Emberland.

DU SKAL IKKE DILLE MED UNDERTRYKKERNE

«De sekulære liberalernes kritikk begrenser seg til Vesten. De kritiserer den hjemlige majoriteten, men har ingen kritikk av de islamske minoritetene. Kritikk av den islamske verden, mot palestinere og mot de islamske minoritetene betraktes som fremmedfiendtlig og islamfobisk. Det kulturrelativistene ikke innser er at de gjennom sin uvillighet til å rette kritikk mot ikke-vestlige kulturer låser fast situasjonen for de ikke-vestlige kulturbærerne. Dette skjer med de beste hensiktene, men veien til helvete er som bekjent asfaltert med de beste hensikter. Det er rasisme i sin reneste form.»

Utfallet kommer fra den nederlandske politikeren Ayaan Hirsi Ali i boken som på svensk heter *Kräv er rätt!* (sitert etter utdrag i avisen *Expressen* 18.05.05). Cappelen har varslet at de utgir boken, som har blitt en bestselger i både Nederland og Tyskland, på norsk neste år.

Ali er opprinnelig fra Somalia og har islamsk bakgrunn. Hun er parlamentsmedlem for det høyreliberale regjeringspartiet VVD, og er Nederlands mest mar-

Øverst: Religionskritikken må være spesifikk i følge professor Pål Repstad: – Det er like meningsløst å si at all religion er farlig, som at all kultur er skadelig. Foto: Jan Arve Olsen

Nederst: Ny Tid-redaktør Dag Herbjørnsrud mener Lars Gules kritikk av islam er både ensidig og farlig. Foto: Cappelen/Siren Lauvdal.

kante innvandringspolitikker. Etter drapet på regissøren Theo van Gogh i Amsterdam for ganske nøyaktig ett år siden, er Ali omgitt av sikkerhetsvakter døgnet rundt. Det var hun som skrev manuset til filmen *Submission* om muslimske kvinners kår, og på van Goghs døde kropp fant politiet et brev med en draps-trussel mot henne. Gjerningsmannen soner nå en livstidsdom, men trusselen mot Ali vurderes som like reell.

I boken trekker hun frem tre forhold hun mener gjør islam undertrykkende, ikke minst for kvinner: For det første muslimenes angstfylte forhold til en absolutt og straffende Gud. For det andre at islam bare har én moralsk kilde: profeten Muhammed. Og til sist: At islam domineres av en 1400 år gammel seksualmoral.

Ali ønsker og har tro på en reformering av islam, ikke ulik den kristendommen gjennomgikk med

– Mangelen på prinsipiell kritikk kan gi tilbakeslag i livssynskampen, advarer Ronnie Johanson. Han får svar av Pål Repstad: – Ingen savner kritikken som gikk ut på å fremstille kristne som dumme.

Øverst: Forfatteren Ronnie Johanson har både blitt truet med kniv og nesten kastet på sjøen under hedenske gatemøter. Foto: Morten Harper.

Nederst: Den nederlandske politiker Ayaan Hirsi Ali har vært drapstruet siden hun skrev manus til den islamkritiske filmen *Submission*. Foto: AP Photo/Rob Keeris.

Religionskritisk Forlag lanserte i fjor boken *Luthers lille brune* ved å klistre opp 95 teser på Oslo Domkirke. Foto: forlaget.

opplysningstiden. Og det er først og fremst kvinnene hun tror kan drive frem en slik endring.

– Det går an å reformere islam, men da må Vestens liberale kulturrelativister slutte å dille med undertrykkerne, refset hun til den finske avisen Hufvudstadsbladet under et besøk i Stockholm nylig.

MEN KAN VI BARE TRÅKKE FOLK PÅ TÆRNE?

Islamkritikk har vært en kampsak for den internasjonale humanistbevegelsen de siste årene, og i Norge har Lars Gule både provosert og engasjert med flere utspill mot islamsk fundamentalisme. Han skriver nå på en bok om Islam og det moderne.

– Moderne demokrati og menneskerettigheter er uforenlig med islam – som teologisk system. Det gjelder også, om ikke i like stor grad, for kristendommen. Jeg baserer analysen både på islams tekstgrunnlag og tolkningstradisjon. Hovedproblemet er

forestillingen om en allmektig gud, som bestemmer alt – også forholdet mellom mennesker, forklarer Gule.

– Fordi menneskerettigheter oppstår i samfunn der mennesker forsøker å regulere sine forhold, er de fundamentalt sekulære. Man kan derfor ikke avlede menneskerettigheter av Guds lover. Slike guddommelige lover kan bare føre til plikter overfor Gud, slett ikke menneskerettigheter.

I praksis kan muslimer, akkurat som mange «gode» kristne, likevel etterleve menneskerettighetene. Gule understreker at det må samfunnet bidra og oppmuntre til.

– Mange muslimer forsøker å omtolke islam. Det må de gjerne gjøre, men jeg tviler på at de lykkes. Det filosofiske grunnlaget for religionen er et helt annet enn de sekulære menneskerettighetene.

En rekke av islamforskerne både i Norge og Vesten

har ifølge Gule en altfor unnskyldende, apologetisk holdning til religionen:

– Det er greit at man blir glad i det man forsker på og kommer med nyanser og forklaringer, men det blir feil når man bortforklarer og nedtoner kritikkverdige forhold. Da overlater man arenaen til fremmedfiendtlige grupper, som ikke driver substansiell islamkritikk, men sauser sammen religion, kulturelle tradisjoner og fremmedfrykt, sier Gule.

Men ikke alle er enige med HEF-lederen. Redaktør for ukeavisen Ny Tid, Dag Herbjørnsrud, mener tvert imot at det er Gule som bygger grunn for populistiske fordommer. Han mener den kvasse kulturradikale kristendomskritikken er feilslått overfor en minoritetsreligion som islam.

– Det vi i Norge opplever som nye religioner – buddhisme, hinduisme, taoisme og islam for å nevne noen – har en helt annen rolle i det norske samfunnet

Den drapstruede nederlandske politiker Ayaan Hirsi Ali arbeider for å reformere islam. – Da må Vestens liberale kulturrelativister slutte å dille med undertrykkerne, sier hun.

enn kristendommen. Da Øverland kalte kristendommen den tiende landeplage, tok han utgangspunkt i den innflytelsen kristendommen hadde i Norge; hvordan den var en statsreligion og utøvde sin makt. Det er uholdbart å kopiere denne kritikken og metodene, og presentere de mye mindre religionene som landeplager.

Herbjørnsrud har sammen med Stian Bromark nylig utgitt debattboken *Norge – et lite stykke verdenshistorie*, som ser på hvordan kulturimpulser utenfra har preget landet. Han frykter at fokuset på påståtte svakheter i den islamske religionen ikke bare er tendensiøst, men direkte farlig for minoriteten.

– Hvorfor rettes all kritikken mot islam? En balansert kritikk burde også ta for seg hinduisme, buddhisme, jødedom og andre religioner. Personlig mener jeg at den viktigste islamkritikken kommer fra muslimene selv. Det skjer jo daglig selv om den ikke blir referert i media.

Han kommer også med et motspørsmål til HEF: Hvorfor skal man spesielt i Norge i dag i 2005 føre en fundamental religionskritikk?

– Hvilken hensikt har det å kritisere gamle religiøse tekster? Det avgjørende er hvordan de praktiseres. Dessuten blir det fryktelig populistisk og banalt når Gule rett etter 11. september har en kronikk i Dagbladet med budskapet «Dreper i guds navn», og lister opp alle som har dødd i såkalte religionskriger. Det er like lett å vise hvor mange som er drept i troen på ateistiske ideologier som kommunisme og fascisme, understreker Ny Tid-redaktøren.

DU SKAL VÆRE KONKRET OG IKKE GENERALISERE, MEN HVEM SKAL VELGE KILDENE?

Pål Repstad støtter Herbjørnsrud i at den viktigste kritikken av islam er debatten blant muslimene selv.

– En slik diskusjon ser vi ikke minst blant unge muslimer. Det er mange eksempler på at jenter kritiserer diskriminering, og hevder at den og den praksisen er kulturtilknyttet og ikke del av religionen. De kritiserer altså praktiseringen av islam ut ifra en mer vestlig forståelse av Koranen.

En kritikk som kommer utenfra og som samtidig oppfattes av muslimer som usaklig og hatefull, mener Repstad virker mot sin hensikt.

– Den vil bare befeste posisjoner. Kritikken må i alle fall være konkret og ikke ukritisk generaliserende. En mer nyansert kritikk som forholder seg til muslimenes egen trosforståelse, tror jeg kan ha en positiv virkning.

Som sosiolog mener Repstad det er andre faktorer som er vel så viktige som offentlig debatt og kritikk. Hverdagssituasjonen, hvordan folk lever materielt og opplever livssituasjonen, er avgjørende for den religiøse utviklingen.

– Hvis muslimske minoriteter blir utestengt i samfunnet, kan det gi grobunn for islamsk fundamentalisme. Har man det bra sosialt, økonomisk og utdanningsmessig, fører det til en mer liberal og privatisert islamform. Jeg synes vi ser det også, at det skjer en stillferdig liberaliseringsprosess innenfor det islamske miljøet.

Ronnie Johanson er mindre optimistisk:

– Islam står på mange måter der kristendommen stod for tre hundre år siden, før opplysningstiden, og den trenger kritikk både utenfra og innenfra, fastslår han. Sammen med muslimen Walid al-Kubaisi har Johanson redigert boken «Allahs lille brune», med systematiserte sitater fra Koranen og Hadith.

– Hvis vi overlater islamkritikken til rasistene, kan det jo ikke føre til annet enn mer rasisme. Jeg er blitt så gammel at jeg tør å ta standpunkter som ikke alltid er politisk korrekte. Derfor tilstår jeg her og nå at jeg er redd for politisk islam, eller islamisme som det også heter. Like redd som jeg ville vært for andre totalitære ideologier på fremmarsj.

Johanson trekker frem en nylig hendelse fra Våler, der en etterforskning av kommunens asylmottak viste at en gruppe tsjetsjenere hadde pålagt de andre beboerne å kle seg sømmelig, gå på bønnemøter samt slippe islamistene foran i matkøen.

– Dette kan høres utrolig ut, men ikke hvis man har lest boken *The Dhimmi* som forteller om behandlingen av kristne og jøder i muslimske land gjennom tidene. Islamistene har neppe misforstått Koranen. Der den norske oversettelsen lyder «bekjemp dem», dvs. de vantro, sier den arabiske grunnteksten i sure 9.28 at islam skal føre krig mot dem inntil de underkaster seg og betaler tributt til sine nye herskere. Legg også merke til at målet ikke er å omvende dem. Islam har fått ry for toleranse av den grunn, men hvor tolerant er det å skape en underklasse av kristne og jøder slik det skjedde i de landene islam erobret?

Sekularisering i spaltene

• Det er sjelden spørsmål om tro og sekularisering får stor plass i avisene, men da katolikken Janne Haaland Matlary og Kjell Arild Pollestad i august kritiserte norske journalister for å mangle kunnskap om kristendom, spredte debatten seg videre fra Vårt Land til Aftenposten, Dagbladet og Klassekampen.

• HEFs generalsekretær Lars Gule hevdet i Klassekampen at venstre-radikale må være på vakt overfor liberal teologi, og igjen drive en prinsipiell kristendoms-kritikk.

• Kirkerådets direktør Erling Pettersen svarte at Gule opptrer respektløst ved å ikke anerkjenne folks religiøsitet. SV-erne Inga Marte Thorkildsen, Ingrid Fiskaa, Kari Pahle og Ny Tid-redaktør Dag Herbjørnsrud avviste behovet for skjerpet religionskritikk.

• HEFs tidligere generalsekretær Lars Gunnar Lingås avsluttet debatten med å erklære seg uenig i Forbundets spissformulerte angrep på kristendom og islam.

• Hele debatten i Klassekampen finner du på nettet: http://www.human.no/templates/Page_2293.aspx

Religionskritikk på norsk

HER ER NOEN LESETIPS:

• *Hvorfor jeg ikke er muslim* av Ibn Warraq (pseudonym). Kontroversiell kritikk fra en tidligere muslim. Boken tar for seg bl.a. Rushdie-saken, kvinners rettigheter og islams totalitære trekk. Humanist forlag 2003.

• *Oppgjør med kirken* av Haftor Viestad (red.). Kritisk gjennomgang av kirkens syn på bl.a. kvinnesak, sex, arbeiderbevegelse og skole. Oppsummerer 70-tallets statskirkekamp. Pax Forlag 1977.

• *Dogmet om Jesus* av Andreas Edwien. Klassikeren i norsk religionskritikk! Angriper fremstillingen av Jesus som et ufeilbarlig overmenneske, og viser hvordan «mannen fra Nazareth» tok feil i verdensbildet og den farlige dualismen det la grunnlaget for. Utgitt av Pax Forlag i 1965, ny utgave i 1995.

• *Opprør* av Ronnie Johanson (red.). En antologi om «religionskritikk i norsk lyrikk». Blant forfatterne er Henrik Wergeland, Alexander Kielland, André Bjerke og Jens Bjørneboe. «Vel er det smukt / å drikke uskyldige veksters vin, / men husk at bare forbudden frukt har C-vitamin!» skriver Bjerke i diktet *Syndefall*. Humanist Forlag 1999.

• *Gud skapt i menneskets bilde* av John Einbu. Boken drøfter med vitenskapsbaserte argumenter sannsynligheten for at det finnes en (eller flere) Gud. Eget forlag.

HEF må betale vedlikehold av kristne lokaler

Staten åpner for å redusere støtten til livssynssamfunn, og bruke de innsparte pengene til å finansiere vedlikehold av kirker og kapeller. Gravferdsrådgiver Vinjar Tufte truer med å bruke hammer og brekkjern for å gjøre lokalene livssynsnøytrale.

Av Even Gran

Konfesjonsnøytralt: Randaberg kommune har tilbudt HEF å arrangere gravferder på Tungenes fyr. Det er bare plass til 50 personer der, og døra er så smal at man ikke får plass til kista. Foto: Robin Strand, NorPhoto AS

Et rundskriv fra Kultur- og kirkedepartementet som ble sendt ut i sommer, åpner for at norske kommuner kan redusere tilskuddene til tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke, og bruke de sparte pengene til å vedlikeholde forsamlingslokaler som er «åpne for alle».

Hvilke forsamlingslokaler som kan sies å være «åpne for alle» er det opp til kommunen å vurdere. I Stavanger kommune har for eksempel dette skjønnet blitt brukt til å redusere støtten til HEF til fordel for oppussing av Stavanger domkirke og St. Petri kirke.

HAMMER OG BREKKJERN

Vinjar Tufte, rådgiver for gravferd i HEF, er oppgitt over denne politikken. – Vi kjemper stadig en kamp for å få kommunene til å stille verdige, ikke-kristelige lokaler til disposisjon. Hvis det skal være slik at åpenbart kristne lokaler defineres som «åpne for alle», må vi også gjøre dem «åpne for alle».

– Da må vi gå i gang med hammer og brekkjern

for å få ned alle kristne symboler, slik at lokalene faktisk blir livssynsnøytrale, slår Tufte fast. Han synes ikke det er riktig at offentlig støtte som HEF egentlig skulle ha fått, går til vedlikehold av lokaler som egentlig er ubrukelige for HEF på grunn av religiøs symbolikk.

VISER HVOR MENINGSLØST RUNDSKRIVET ER

Men selvsagt er Tufte innforstått med at det ikke bare er å gå løs på fastmonterte krusifikser, verneverdige altertavler, blyglassvinduer og annen kristen kunst. – Det vi egentlig ønsker å demonstrere med dette, er at de lokalene som kommunene gjennom dette rundskrivet kan fristes til å definere som «åpne for alle», ikke nødvendigvis er det.

– Det er for eksempel lite ønskelig for oss i HEF å bistå ved humanistiske seremonier i Stavanger domkirke. Ved gravferd blir sorgen ekstra trist hvis seremonien må arrangeres i kirker eller kristne kapeller, understreker han.

Sekulære samfunn mest i tråd med «kristne verdier»

Religionsforsker Gregory Paul har sett nærmere på hvilken type samfunn som i praksis lever mest i pakt med de «kristne verdiene». Er det i sekulære, eller i mer religiøse samfunn at befolkningen lever mest «moralisk høyverdig»?

I samfunn som «i stor grad er preget av troen og tilbedelsen av en skaper», finner Paul at det er mer kriminalitet, lavere forventet levealder, mer spredning av seksuelt overførbare sykdommer, mer tenåringsgraviditet og høyere aborttall. I USA påviser han denne fordelingen mellom det religiøse midtvesten og det mer sekulære østkystområdet. Fordelingen gjør seg

også gjeldende mellom det gudfryktige USA og det mer sekulære Storbritannia.

Hva kan så forklaringen være? George Monbiot skriver i The Guardian at høye aborttall og seksuelt overførbare sykdommer kan skyldes manglende seksualopplæring i religiøst pregede samfunn. Når ungdom aldri får vite hva et kondom er, og seksuallivet er tabubelagt, er det vanskelig å vite hvordan man skal beskytte seg når driftene melder seg.

Forskningsresultatene til Gregory Paul er publisert i *Journal of Religion and Society*.

Humanistisk Kulturpris 2006

Vi minner om at forbundet har opprettet en humanistisk kulturpris. Den skal deles ut i forbindelse med jubileumsmarkeringene i april 2006. Det er utnevnt en jury bestående av Anders Giæver, Silje Riise Næss, Steinar Ofsdal, Monna Tandberg og Arnfinn Åslund. Juryen er i arbeid og tar gjerne i mot begrunnede forslag på kandidater.

I retningslinjene for prisen heter det bl.a. at hensikten med prisen er «å synliggjøre humanistiske verdier gjennom en offentlig påskjønnelse av kunstneriske prestasjoner og kulturell virksomhet som formidler disse».

Alle medlemmer i Human-Etisk Forbund har rett til å foreslå kandidater. Begrunnede forslag kan sendes innen 1. desember til HEF Oppland v/Arnfinn Åslund, Postboks 1208, 2806 Gjøvik eller pr. e-post til aslund@human.no.

Dyr HEF-kontingent for dobbeltregistrerte

Om lag 2500 av HEFs rundt 70.000 medlemmer er dobbeltregistrerte. Det vil si at de lot være å krysse av for at de «ikke er medlem av statskirken eller et annet trossamfunn, og ønsker at offentlig tilskudd overføres til HEF», da de meldte seg inn i forbundet.

HEFs landsmøte i september vedtok at disse nå må betale 925 kroner i årlig kontingent. Den forhøyede kontingenten gjelder imidlertid ikke de 15.000 som *mot sin vilje* har blitt stående som statskirkemedlemmer (les mer om medlemskaoset på s. 5).

HEF satte preg på Soria Moria-forhandlingene

Human-Etisk Forbund leverte et fem siders brev til regjeringsforhandlerne på Soria Moria den 5. oktober. Brevet tok for seg behovet for en livssynsnøytral stat, medlemsrotet i statskirken, KRL-faget og behovet for en kjønnsnøytral ekteskapslovgiving. Når det gjelder det første punktet, la HEF spesielt vekt på hvor urimelig det er at minst halvparten av statsrådene i regjeringen, i henhold til Grunnloven, må tilhøre statskirken.

Dette punktet ble plukket opp av mediene. Flere dagsaviser skrev engasjerte ledere som støtter HEFs syn. Uenighet blant regjeringspartiene om kjønnsnøytral ekteskapslovgiving, samt hvilke konsekvenser det kan få for statskirkeordningen hvis staten tvinger kirken til å vie homofile, fikk ellers mye medieoppmerksomhet.

Frontene hardner til for USAs homofile

Homofile i USA har begynt å utfordre lovverket når det gjelder retten til å gifte seg. Dette har vært en rød klut for kristen-konservative grupper. De er villige til å ta sterke virkemidler i bruk for å forsvare den «hellige ektepakten» mellom mann og kvinne. Med støtte fra president George W. Bush jobber de nå mot en grunnlovsendring for å hindre homofile ekteskap.

Av Line Halvorsen

Nancy Wilson og Paula Schoenwether har gjentatte ganger prøvd å få sitt lesbiske samliv inn i lovlige former. Men de møter et stadig mer konservativt og homofiendlig USA. Foto: Line Halvorsen

På en rolig strandcafé i solrike Sarasota, Florida, sitter Nancy Wilson og Paula Schoenwether og spiser lunsj. De to middelaldrende kvinnene småflørter med den unge mannlige servitøren som med jevne mellomrom kommer innom bordet for å sjekke om alt er som det skal. For en utenforstående kan de se ut som to hvilke som helst gamle venninner ute til lunsj. Men Nancy og Paula er mer enn nære venninner – de har vært et lesbisk par i snart 30 år.

– Vi inngikk en hellig ekteskapspakt i 1978, forteller Nancy.

Den uoffisielle vielsesseremonien ble arrangert av Metropolitan Community Church i Boston, et kirkesamfunn som består hovedsaklig av homofile, lesbiske og transseksuelle medlemmer. Forøvrig kirken hvor Nancy Wilson har jobbet som prest i over 20 år.

Deres kjærlighet til hverandre ble ikke særlig godt mottatt av deres nære familie.

– Det var bare en onkel som kom. Ingen andre familiemedlemmer stilte opp, sier Paula.

– Paula er jødisk, så vi hadde en jødisk seremoni også.

– Ja, vi trampet på glass og hele pakka. De to ser på hverandre og smiler.

Retten til å inngå ekteskap er blitt en viktig kampsak for Nancy og Paula. Selv om paret etter hvert fikk familiens godkjenning, har de etter 27 års samliv enda ikke oppnådd likeverd og aksept, verken juridisk eller sosialt i det amerikanske samfunnet. I USA finnes det over 1100 lover som inkluderer, prioriterer og beskytter heterofile ektefolk og deres barn. Dette gjelder alt fra pensjonsrettigheter og helseforsikring til adopsjons- og immigrasjonsrettigheter

– for å nevne noe. Dette er lover som Nancy og Paula og andre homofile par er utestengt fra.

– Vi må bruke penger på advokater for å lage avtaler som beskytter oss og vårt forhold, sier Paula og minner om at dette er ting som kommer automatisk for heterofile ektepar.

GRUNNLOVSSTRIDIG

Homofile par i flere amerikanske stater har i mange år forsøkt å utfordre lovverket når det gjelder ekteskap. Det er først i de siste årene at søksmålene har begynt å bære positive resultater. I 1999 slo Høyesterett i delstaten Vermont fast at det strid mot statens grunnlov å nekte homofile par de samme rettighetene som heterofile par. Lovmakerne i Vermont svarte ved å lage en partnerskapslov for homofile. Paula

Schoenwether og Nancy Wilson feiret avgjørelsen med å inngå partnerskap i Vermont. Problemet er bare at partnerskapet kun er gyldig innenfor delstaten Vermonts grenser. Det gjelder heller ikke for rettigheter som ligger under føderal lov.

Våren 2004 åpnet borgermesteren i San Francisco for at homofile par kunne gifte seg i byen. En masse-mønstring fant sted og nesten 4000 par fra hele landet giftet seg i løpet av fire uker. Men gleden varte ikke lenge. Kristen-konservative grupper laget en massiv kampanje hvor de protesterte til lokale myndigheter. Ekteskapsavtalene ble annullert av en domstol som hevdet at borgermesteren ikke hadde myndighet til å åpne for slik vigsling. Domsavgjørelsen ble imidlertid anket og en overdomstol kom frem til at det strider mot staten Californias grunnlov å forby homofile ekteskap. I september i år gikk et nytt lovforslag som godkjenner homofile ekteskap gjennom i Senatet. Dersom loven går gjennom, vil California bli den eneste av USAs 50 stater som definerer homofile ekteskap som likestilte i sin grunnlov.

Det er i dag kun én delstat i USA som godtar ekteskap mellom to mennesker av samme kjønn: Massachusetts. Dette kom istand etter at syv homofile par ble nektet vigsling og svarte med å saksøke delstaten. Siden de fikk medhold i Høyesterett våren 2004, kunne ikke staten Massachusetts lengre nekte homofile og lesbiske å gifte seg.

Nancy og Paula ønsket domsavgjørelsen velkommen. De benyttet seg av sjansen til å være en av de første lesbiske parene i amerikansk historie som har giftet seg i USA.

– Vi giftet oss i Massachusetts i fjor, forteller Nancy.

Det til tross for at staten krever at homofile og lesbiske må være innbyggere av Massachusetts for å kunne gifte seg der. Paula og Nancy løste problemet med å kjøpe seg en eiendom i delstaten. – Hvem vet, vi kan i alle fall ikke si med sikkerhet at vi aldri skal bo der, smiler Paula lurt.

Tilbake i Florida, hvor paret nå bor, ble ekteskapet deres fra Massachusetts erklært ugyldig. Takket være «Forsvar av ekteskapet»-loven har delstaten rett til å annullere gyldigheten av homofile ekteskap gjennomført i en annen stat. Nancy Wilson og Paula Schoenwether ga seg ikke så lett. Sammen med flere andre homofile par saksøkte de delstaten Florida i håp om å få sitt ekteskap godkjent.

Vi følte det var viktig å prøve å gjøre noe, sier Paula. Men det gikk ikke så bra for paret. Dommeren avviste saken deres. Siden Florida er kjent for å være en svært religiøs og konservativ stat, valgte de å ikke anke dommerens avgjørelse. Paret fryktet at et tap ville sette presedens for lignende saker i fremtiden.

KAMPEN OM EKTESKAPET SPISER SEG TIL

Kristen-konservative i USA har vært svært opprørte over at homofile og lesbiske par har vunnet frem i sine søksmål. De hevder at ekteskapet som institusjon er i fare for å gå i oppløsning og at familieverdier vil forringes dersom homofile og lesbiske får rett

til å gifte seg. Nå har mange kristne organisasjoner slått seg sammen i sterke koalisjoner for å vinne frem med sitt budskap til både politikere og velgere. Så langt har de vært veldig slagkraftige. Taktikken deres har vært å presse på for å få gjennomført en grunnlovsendring i de forskjellige delstatene. Slik kan de hindre at homofile par kan utfordre statens grunnlov. Ved valget i fjor høst, stemte 13 stater for å definere ekteskapet til kun å gjelde mellom en mann og en kvinne. Stater som Arkansas, Georgia, Kentucky, Michigan, Nord-Dakota, Ohio, Oklahoma og Utah stemte i tillegg mot registrerte partnerskap. Dette er imidlertid bare starten på kampanjen. De kristen-konservative har en enda større agenda. De har foreslått å lage et tillegg i USAs føderale grunnlov, siden den står over hver enkelte stats grunnlov. Høsten 2004 satte de Det Hvite Hus under sterkt press. George W. Bush, som sto foran et nytt presidentvalg, måtte foreta seg noe for å forhindre et opp-

Det er i dag kun én delstat i USA som godtar ekteskap mellom to mennesker av samme kjønn.

rør blant sine mest trofaste velgere. Presidenten støttet forslaget om å lage et grunnlovstillegg som definerer at et ekteskap kun gjelder for heterofile.

– Ekteskapet er en hellig institusjon mellom en mann og en kvinne. Hvis aktivistdommere insisterer på å redefinere ekteskapet med en domsavgjørelse, vil det eneste alternativet være en konstitusjonell prosess, lød Bushs kommentar.

Endringer i den amerikanske grunnloven er en meget omfattende prosess som kun har skjedd 17 ganger i USAs historie. Endringene har typisk vært gjennomført i hensikt av å beskytte befolkningen og styrke deres rettigheter – som ved å avskaffe slaveriet og ved å gi kvinner stemmerett. Forslaget om et grunnlovstillegg fikk flertall i Representantenes Hus, men ble nedstemt i Senatet. Frustrert over Senatets motstand, tok Representantenes Hus i bruk en meget kontroversiell fremgangsmåte. De opprettet et nytt lovforslag, kalt Marriage Protection Act. Det gikk ut på å legge restriksjoner på Høyesterett slik at de ikke har mandat til å vurdere hvorvidt det å nekte homofile å gifte seg er i strid med grunnloven. Det Representantenes Hus forsøkte, var et maktovergrep med uante

konsekvenser. Lovforslaget sjokkerte mange i USA – ikke bare de som jobber for homofiles rettigheter spesielt, men også de som støtter sivile rettigheter generelt.

– Lovforslaget er ukonstitusjonelt og krenker ideen om likhet for loven ved at den fratar en hel gruppe av amerikanere muligheten til å gå rettens vei. Ved å gjøre homofile og lesbiske par til annenrangs borgere lar Representantenes Hus politikk gå foran interessene til det amerikanske folk, uttalte Christopher E. Anders i American Civil Liberties Union.

JOBBER FOR HOMOFILES RETTIGHETER

Nancy Wilson og Paula Schoenwether kom til Florida fra California fordi Nancy fikk jobb som prest ved den lokale Metropolitan Community-kirken. Fra å være en lokal kirke med store problemer, hvor blant annet to prester har mistet livet pga. aids, har Nancy Wilson vært med på å bygge opp kirken i Sarasota til å bli et blomstrende miljø. Dette har resultert i en tredobling av medlemsmassen.

– Her i Sarasota er det ikke mange møtesteder for homofile og lesbiske, forteller Nancy. Vår kirke dekker ikke bare medlemmenes spirituelle behov, men også kulturelle og sosiale behov. Denne høsten kommer hun til å ta over som øverste leder for Metropolitan Community-kirkene. De har menigheter over hele USA og i mange land – og planlegger å åpne en kirke i Norge.

Nancy og Paula bruker mye tid på å jobbe for å fremme bevissthet om homofile og lesbiskers rettigheter. Paula innrømmer det kan være slitsomt å alltid være annerledes, å alltid være redd for å støte noen eller å bli fordømt av ukjente mennesker.

– Det handler ikke bare om å komme ut av skapet, sier hun. Spørsmålet er hvor langt ute skal du være. Til tross for alle vanskelighetene de opplever som et lesbisk par, er hun positivt overrasket over hvilken retning deres kamp er i ferd med å ta. Men hun er klar over at det ikke er noen tid å miste i kampen for sine rettigheter i Florida. Kirkesamfunn som representerer millioner av kristne jobber nå aktivt for å samle inn underskrifter for en grunnlovsendring i staten. Allerede ved valget neste år vil lovforslaget stå på valgsedlene.

HOMOFIENDLIG LOV

I 1996 signerte president Bill Clinton en lov som definerer ekteskapet som «en juridisk binding mellom en mann og en kvinne». Loven, kalt Defense of Marriage Act (Forsvar av ekteskapsloven), gir hver delstat frihet til å ignorere homofile ekteskap/partnerskap inngått i en annen stat. I dag har 39 stater tatt i bruk loven og forbudt ekteskap mellom to mennesker av samme kjønn.

Vil bevise at SKAPEREN finnes

Tilhengere av Intelligent Design (ID-teorien) mener de har vitenskapelig bevis på at jorda må være skapt av en høyere intelligens. Bør de ignoreres, eller møtes i åpen konfrontasjon? – Fenomenet må tas mer alvorlig, mener forskere.

Av Tore Oksholen

Debatten omkring Intelligent Design går høyt i USA. Skal teoriene deres aksepteres som et likeverdig alternativ til Darwins utviklingslære? I denne kampen tar noen humoren i bruk:

«Vi kan vel alle enes om at det er viktig for elevene å høre flere synspunkter, slik at de lettere selv kan velge den teorien som gir mest mening. Imidlertid er jeg bekymret for at elevene bare skal få tilgang på en teori om Intelligent Design (ID). La oss minne oss selv om at der fins mange teorier om ID. Jeg, og mange rundt om i verden, har en sterk tro på at verden ble skapt av et Flyvende Spaghetti Monster. Det er Han som har skapt alt vi ser og alt vi føler».

Brevet, som er under tegnet Bobby Henderson, «concerned citizen», går etter hvert over til å argumentere for at det eksisterer en årsakssammenheng mellom global oppvarming og antall pirater i verden: Temperaturen går opp samtidig som at piratpopulasjonen er på retur. Brevet er stilet skolemyndighetene i den amerikanske delstaten Kansas. Hensikten er å få *Church of the Flying Spaghetti Monster* inn på den delen av timeplanen som er viet 'alternativt syn på Skapelsen' – les: kvasireligiøse alternativ til Darwins utviklingslære, eller Darwinismen, som den er blitt hetende.

Hendersons spagettikirke framstår som en amerikansk variant av vårt hjemlige Hedningsamfunn. Målet er å drive respektløs ap med kirken – men det skal være tøys med en alvorlig undertone. Undertonen i dette tilfelle er ikke vanskelig å skjønne: Man tar amerikanske kreasjonisters argumentasjon på alvor, og bruker argumentasjonen mot dem selv. Hva er så argumentasjonen til ID-kreasjonistene?

GUD SOM MUSEFELLE

Kortversjonen er denne: ID-bevegelsens forkjempere hevder ikke, som klassiske, bokstavtro kristne, at universet ble skapt på seks 24-timers dager for noen få tusen år siden. Denne bevegelsens primære anliggende er å argumentere for at livet må ha blitt skapt av en intelligent designer, derav navnet.

ID er siste versjon av *kreasjonismen*, en tro/ideologi/wannabe vitenskap, som – slik begrepet forteller – tar utgangspunkt i at verden er skapt. En av vår tids fremste representanter for kreasjonismen, amerikaneren Michael Behe, bruker musefella som bilde for å

forklare ID-teorien. Behe spør: Kan du forestille deg en musefelle som virker, uten at alle delene er der? Alt fra stålfjæra, til treplaten, til metallfirkanten – til ostebiten. Svaret er nei. Ei fungerende musefelle kan bare tenkes i sin komplette form, med samtlige deler intakt. Det er slik vi skjønner at den er skapt – designet – av et intelligent vesen.

Det samme er tilfelle med naturen, hevder Behe og kreasjonistene. Det finnes strukturer i naturen som ikke kan eksistere uten at de er komplette. Derfor kan vi også slutte at et tenkende vesen må ha skapt den.

Musefella, som en rekke naturlig forekommende strukturer, er eksempler på ikke-reduserbar kompleksitet. Behe, som er biokjemiker, innfører dette begrepet i boka si «*Darwins Black Box*» fra 1996. Et ikke-reduserbart system er altså et velintegreert system som ikke kan klare seg uten at alle delene er på plass.

GAMMEL VIN PÅ NY FLASKE?

– Denne argumentasjonen er gammel som alle hauger, sier Erik Tunstad, redaktør for nettstedet Forskning.no. Tunstad har som populærvitenskaplig journalist lenge vært opptatt av kreasjonismens tankegodt.

– Allerede på 1700-tallet brukte naturfilosofen William Paley en variant av argumentet, da han sammenliknet en blomst og et lommeur for å bevise at Gud skapte verden.

Menneskets behov for å skape mening i tilværelsen, for å oppfatte det vakre og perfekte i livet rundt oss, leder mange til å lete etter en Skaper av det hele. For mange er dette selve fundamentet i religionens vesen. Slik sett representerer ikke ID noe kvalitativt nytt. Men er det sant? Tunstad mener nei.

– Antakelig eksisterer det ikke noe ikke-reduserbart system. Musefella til Behe er en nyttig allegori – og fella klapper sammen om ham selv: Det fins et utall ulike varianter av den. Siden 1838 har det amerikanske patentstyret utlyst mer enn 4 400 patenter på musefeller, sier Tunstad.

'Alle musefellers mor' fins altså ikke, bare ulike varianter, hvor ingen enkelt del er absolutt nødvendig. Slik er det også i naturen: Den amerikanske biologen og filosofen Niall Shanks, som har skrevet boka «*God, the Devil*

Protesterer med humor: *The church of the Flying Spaghetti Monster* synes at hvis kreasjonismen skal inn i skolen, så bør det også være plass for deres spaghettimonster-teori. Les mer på www.venganza.org.

and Darwin – A critique of intelligent design theory» skriver således at de fleste biokjemiske systemer ikke er ikke-reduserbare, og at alle har flere overlappende og alternative veier de kan gå, dersom et ledd faller ut.

Men viktigere, og dette har også Behe innrømmet offentlig: Selv om et ikke-reduserbart system skulle bli identifisert, kan systemet likevel ha utviklet seg gjennom evolusjon, fra et enklere system som ikke oppfylte den funksjonen som de komplekse systemene gjør. Videre kan et ikke-reduserbart system utvikle seg videre gjennom evolusjon.

ER'E SÅ VIKTIG A?

Kreasjonister og darwinisters diskusjon om ikke-reduserbare system utvikler seg fort til å bli tekniske og etter hvert svært spissfindige. Dermed blir det vanskelig å følge for utenforstående. Spørsmålet man da blir sittende igjen med, er dette: Er det så viktig?

– Det er nok viktigere enn hva vi

tror, sier Erik Tunstad. – Kampen om evolusjonsteorien handler om å overbevise alle de som ikke helt vet. Det handler om å få de som tviler og følger at Gud kan ha hatt en finger med i spillet, til å forstå hvor godt fundert evolusjonsteorien faktisk er, sier Tunstad. Han legger til at han ikke ønsker å polemisere mot religion som sådan.

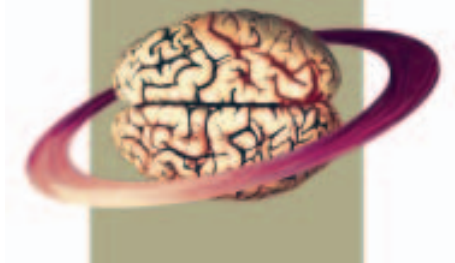
– Poenget er at religion er tro, ikke viten. Når religionen egler seg inn på vitenskapens område, får vi et problem. Og det problemet er ikke til å leve med, mener Tunstad.

– Det er sagt at man ikke kan forstå noe som helst av biologien uten å forstå evolusjonsteorien. Jeg er tilbøyelig til å si det enda sterkere: Det er vanskelig å forstå noe som helst av vår naturlige verden uten å ha skjont Darwinismen, sier Erik Tunstad.

ID INN I PENSUM

Siste runde i krigen mellom kreasjonister og evolusjonister ble innledet i den ame-

Vitenskap

rikanske delstaten Kansas. Delstaten innførte nylig retningslinjer som tillater skolene å undervise i «alternativer til evolusjonsteorien». Det dreier seg ikke om hvilket som helst alternativ: Ikke andre biologers eventuelle kritikk av Darwins utviklingslære. Det dreier seg om å få ID inn i pensum.

Dette virker tilforlatelig: Hva kan være galt med å eksponere elevene for ulike syn på vår tilblivelse? Så får de innsikt, og bedre grunnlag for å foreta selvstendige valg. Dette resonnementet dukket opp før siste presidentvalg, da det amerikanske tidsskriftet *Science* stilte følgende spørsmål til kandidatene Bush og Kerry: Bør «intelligent design», eller annen vitenskapelig kritikk av evolusjonsteori, undervises i offentlig skole? Begge kandidatene svarer at de føderale myndighetene ikke kan kontrollere de lokale skolenes læreplaner, men, legger Bush så til:

– Selvfølgelig. Vitenskapelig kritikk av en hvilken som helst teori bør være en

normal del av det vitenskapelige pensum.

Den amerikanske presidenten står langt fra alene i sitt «liberale» syn på ID versus Darwin. Før det amerikanske presidentvalget i 2000 ble samtlige politikere spurt om hvordan de stilte seg til forholdet mellom Darwin og Bibelen i skolen. Med ett unntak – og unntaket var ikke Bush – svarte samtlige republikanske senatorer at de ville likestille kreasjonismen med evolusjonsteorien. Videre viser amerikanske meningsmålinger at 15-20 prosent av lærerne i den amerikanske videregående skolen støtter kreasjonismen.

Også på det europeiske kontinent har tankegangen fått innpass i høyere kretser. Således vakte det oppsikt da den nederlandske utdanningsministeren Maria van der Hoeven, katolikk og kristeligdemokrat, i vinter la fram planer om å stimulere til akademisk debatt om ID. Utspillet fikk tidsskriftet *Science* til å spørre om «Nederland er i ferd med å bli Europas Kansas».

På våre breddegrader har vi enkelte bibeltro kristne som tar avstand fra evolusjonsteorien. Men de er ikke avskrekkende mange. Likevel fins det antakelig en hel del mennesker som har mer uklare holdninger til dette, tror Tunstad: – Jeg deltok på et debattmøte om disse tingene på Blindernkjelleren i fjor vinter. Der var det ganske mange studenter med imøtekommende holdninger til ID.

Også innen Akademia finner man tilhengere av ID. Professor i fysikk på Universitetet for miljø- og biovitenskap på Ås, Peder Tyvand, kritiserer biologer for å ha innstiftet det han kaller et «evolusjonsteoretisk monopol på universitetene». Samtidig fremmer en organisasjon som kaller seg *Kristelig medisinerkrets* hva de kaller «evolusjonskritikk» inn på medisinpensumet.

– TA DEM ALVORLIG!

Også førstemanuensis Asbjørn Dyrendal ved Institutt for arkeologi og religionsvitenskap, NTNU, advarer mot å ta for lett på utfordringen kreasjonistene representerer.

– Vi skal ta dem på alvor. Ikke fordi de er så mange eller så betydelige, men fordi kunnskapen om biologisk evolusjon er så urovekkende lav. Det er foruroligende mange som, når de blir spurt, faktisk ikke tror på utviklingslæren, sier Dyrendal. – ID-folkene er i stort mindretall, men de kunnskapsløse er svært mange.

Dyrendal får følge av en kollega ved NTNU. – Et grunnleggende problem ligger i at altfor mange vet altfor lite om naturvitenskap, herunder biologi. Kunnskapsmangel gjør folk mer sårbare for den typen kvasivitenskapelige resonnement som kreasjonistene driver med, tror kjemiprofessor Martin Ystenes.

Både Tunstad, Ystenes og Dyrendal enes om dette: Det er en grunnleggende forskjell mellom å framstille, og undervise i, et emne som *vitenskap* på den ene siden og som *religion* på den andre. Dette er kjernen i denne konflikten, mener alle tre.

Dyrendal: – Intelligent Design er noe annet enn å mene at, 'dette ser designet ut'. ID er en utviklet teori, utviklet i et politisk-kulturelt miljø, hvor målet er å flytte religionen inn i vitenskapens område. Dette må vi verge oss mot.

Denne kampen må også føres på

hjemlige fronter, mener de tre. Når samfunnsredaktør i *Vårt Land*, Erling Rimehaug, i en kommentar skriver at «som livssyn er darwinismen ikke mer bevist enn andre livssyn», sukker professor Ystenes hørbart i telefonen og svarer:

– En vitenskapelig teori er en forklaring og kan derfor ikke bevises. Darwinismen fungerer som en teori skal gjøre, og som sådan er den ikke omstridt. Den kan brukes av forskere til å forutsi resultater, den er et verktøy for naturvitere, og det gjør den falsifiserbar, slik vitenskapelige hypoteser skal være. Påstander om at den er motbevist har ingen rot i virkeligheten, sier professor Ystenes.

Derfor fins det ingen modell som fungerer bedre, fortsetter han. – Evolusjonsteorien som modell er under kontinuerlig utvikling. Dette er kjennetegnet for vitenskapelige modeller: I motsetning til forklaringer basert på religion og ideologi er de gjenstand for kontinuerlig testing og utvikling.

SENTRALE BEGREP

Evolusjonsteorien: teorien om at alt liv på jorden har felles opphav (engelsk: the theory of common descent). Dette er teorien om livets utvikling/evolusjon, verken mer eller mindre.

Utviklingslæren: noen bruker evolusjonsteori og utviklingslære som synonyme begreper, andre bruker ordet i en mer utvidet betydning.

Darwinisme: Man kan i utgangspunktet tenke seg flere typer evolusjonsteorier, og de to mest kjente er Lamarckisme og Darwinisme. Lamarckisme kjennetegnes særlig av tanken om at tilegnede egenskaper kan gis videre til en organismes avkom. Darwinismen avviser dette, og kjennetegnes i stedet av at arv med tilfeldig variasjon kombinert med naturlig utvalg betraktes som sentrale drivkrefter i livets utvikling. «Arv med tilfeldig variasjon» forstås da som mindre enn hundre prosent kopieringsnøyaktighet for gener som overføres fra en generasjon til den neste, og «naturlig utvalg» betyr ulik grad av suksess i å videreføre gener.

Kroppens intellekt

Filosof Ingebjørg Seip har tre begjær. Lysten til å skrive litterært, et sterkt teoretisk behov for å finne totale sammenhenger og en søken etter å føle seg hjemme i sin egen kropp. I korte glimt hender det at alle tre begjær møtes – i språket og kroppens intellekt.

Av Karen Anne Okstad

Jeg tror jeg måper litt der jeg står. Derrida- og Adorno-foreleseren og førsteamanuensis i filosofi leser sine egne lesbiske lommedikt høyt på Metro, Trondheims eneste homse- og lesbebar. Hun som til daglig jobber med abstrakt og kompleks teoretisk tenkning. Hvordan kan hun stå foran hundre lesber og lese egne dikt om kropp og erotikk!?

– Lesbene syntes det var fantastisk. Mange av dem møtte språkliggjøring av sine egne erfaringer for første gang. Jeg fikk mange positive tilbakemeldinger, sier Ingebjørg Seip. Det er snart tre år siden hun leste høyt på Metro. Vi sitter på Ex.phil.-senteret på Låven ved Dragvoll, NTNU i Trondheim. Kontoret hennes har reoler fra tak til gulv med fagfilosofi. På bordet rundt pc-en ligger diverse utskrifter, avhandlinger og bøker. Hvem skulle tro at hun skriver om skamlepper, kvinnebryst og fingre i skjedene? Hvordan tør hun si såne ting rett ut?

– Jeg ønsker å si det som er umulig å si – det som jeg ikke tør si. Det er viktig for meg å sette ord på ting jeg ikke har turt å kjenne på. Det er noe der som jeg ennå ikke vet noe om, som trenger språk. Dette gjør jeg både innenfor filosofi, litteratur og i livet: Jobber med å si det jeg ikke tør si.

Når det gjelder å si det som er umulig innenfor filosofi, skrev Seip en avhandling om Jacques Derrida, Theodor W. Adorno, og diktsamlingen *Ars moriendi* eller *de syv dødsmåter* av Georg Johannesen. Her ville hun utforske hvordan det er mulig å kritisere det gitte språket og skrive et nytt språk.

– Når jeg klarer å si det som er umulig, klarer å lage et språk for det som er nytt, da skjønner jeg hva det er jeg prøver å få fatt på. Det er en måte å forstå på. Det handler om å forstå med språket.

RELIGIONENS FANGARMER

Da en ungdomskjæreste av Ingebjørg Seip kom hjem på middag til familien Seip på syttitallet, opplevde han det som å delta på et filosofiseminar på Blindern. Med to professorforeldre i historie, vokste Ingebjørg Seip opp i et intellektuelt hjem med mange diskusjoner. Hun lærte tidlig å tenke selv. Men skolen gjorde sitt integreringsarbeid. Hun måtte også synge salmer og be sammen med de andre i klassen.

– Jeg ble frelst. Jeg så at de andre hadde et fellesskap, at de hadde Jesus å snakke med. Jeg ønsket også å bli sett, og Jesus var kjekk å ha. Etter to år oppdaget jeg at den stemmen jeg trodde var Jesus, den var min

egen. Jeg følte meg veldig lurt. Ekstremt lurt.

Etter hvert oppdaget Seip at de andre barna heller ikke snakket med Gud – egentlig. Hun hadde avslørt omgivelsene som falsk. – Religion okkuperer følelseslivet vårt og blokkerer våre egne tolkninger av våre egne erfaringer. Jeg synes den kristne moralforståelsen er veldig umoralsk fordi den er knyttet til en lydighetsmoral hvor sannheten og normen ligger utenfor det den enkelte har ansvar for å finne fram til. Man refererer til Jesus, til Gud og til Bibelen i stedet for at hvert enkeltindivid er til stede med hele sin kropp og alle sine følelser og tar ansvar selv.

Ansvar for sine egne barn tok Seip da KRL-faget ble innført i grunnskolen fra 1997. Seip og faren til barna, som også er filosof, skrev en grundig forklaring på hvorfor de mente at dette faget var et overgrep mot deres overbevisning om hva som er til det beste for barna sine. De ble møtt med respekt fra rektor, og barna fikk fritak fra KRL-faget, mot norsk lov.

MISTET SPRÅKET

Etter at Ingebjørg Seip hadde skrevet ferdig avhandlingen som prøvde å gjøre noe med språkløsheten, ble hun selv utsatt for en bassengulykke som gjorde

Filosof Ingebjørg Seip har ikke bare intellektet i hodet, men i hele kroppen.
Foto: Karen Anne Okstad

Her. I dette mørket
Hvor rytmen slår kroppens panser i stykker
og slipper det ned mellom skoene
Hvor skjedene duver fuktige mellom hoftene
og røyklusten trekkes inn i alle hulrom

Her. Mellom sneipene og glassene
og femi bomser som gnir rompeballene mot hverandre
eller holder tett om svette rygger

Her. Mellom lesber som har drukket for mye
og elsket for lite, og strekker hendene etter meg
når jeg går på toalettet

Her. Hvor jeg aldri turde å gå inn

Har jeg åpnet kroppens ansikt

Ingebjørg Seip

at hun fikk problemer med å lese og snakke. Hun ble innlagt på sykehus med en nakkeslengskade og hjer-
nen fungerte ikke helt slik som den skulle. For filo-
sofen. Hun skulle omskoleres til å bli gartner.

– Jeg orket ikke å lese eller å være sosial. Etter ti
minutter ble jeg sliten i hodet av å snakke. På dette
tidspunktet spilte det ingen rolle om jeg klarte å
komme meg tilbake på jobb eller ikke. Det som var
viktig, var at jeg kunne være sammen med barna
mine, og vennene.

I tiden etter ulykken erfarte Seip at det som ga
henne glede og lykke forskjøv seg etter hvert som
hun ble bedre og bedre. – Jeg kunne føle en uende-
lig lykke av å klare å gå en times tur. Og da jeg klar-
te å spille vri åter med sønnen min, da tenkte jeg at
dette skulle gå bra.

Det gikk bra.

FORSKER PÅ SANSELIGHET

Ingebjørg Seips aller nyeste utforskning er Pipilotti
Rists installasjon *Homo sapiens sapiens*, som hun opp-
levde på årets Venezia-biennale. I denne installasjo-
nen legger publikum seg på madrasser i en barokkir-
ke og ser opp mot bevegelige kropper, former og får-
ger som fyller takhvelvet som et kaleidoskop du er på
innsiden av.

– I stedet for å representere kroppen eller vise
hvordan kroppen representerer tingene, skaper denne
installasjonen et erfaringsrom der du erfarer din egen
kropp som kropp, og den andres kropp som et annet
sansende subjekt. Som tilskuer og deltaker i denne
installasjonen erfarer du hva det vil si å være mennes-
ke; det er å la seg berøre.

Seips kunstrefleksjoner rundt Rists installasjon er
del av et forskningsprosjekt ved NTNU som heter
«Nærvær etter poststrukturalismen», der flere forskere
fra forskjellige humaniorafag er med. Prosjektet handler
om å forstå nærvær som noe som faktisk er. Ikke bare
som et abstrakt begrep eller en teoretisk refleksjon.

– Vi leter etter nærvær i det sanselige – i stedet
for i tenkningen. Vi leter etter kroppslig væren i ver-
den og hvordan kunsten viser fram hvordan vi er i
verden med hele kroppen.

Et annet av Seips prosjekt innenfor denne nær-
værsforskningen omhandler Anne B. Ragdes «Berliner-
poplene» der homofili er ett av ledemotivene, og der
romanpersonene er til stede som sanselige kropper.
Seip holdt nylig forelesningen: *Homoerotiske lesestrategier*
– *Derrida, Platon og Anne B. Ragde*. Tittelen på fore-
lesningen får oss til å stille spørsmålene:

– *Hva i all verden gjør Anne B. Ragde sammen
med Derrida og Platon? Og hva er en homoerotisk
lesestrategi?*

– Jeg liker å bruke forskjellige tekster og at det
er et spenn mellom dem. Da skjer det noe nytt. For
meg er det et poeng at «Berlinerpoplene» er antiin-
telletuell og lite selvbevisst som roman, men der-
imot veldig sanselig. Dette er spennende fordi roma-
nen er en type umiddelbar litteratur som arbeider på
en annen måte enn modernistiske tekster. Ragdes

roman – som er blitt en salgssuksess – appellerer mer
til en forståelse som går rett inn i kroppen – og ikke
gjennom bevisstheten først.

– *Homoerotisk lesestrategi?*

– Å lese homoerotisk betyr å lese med kroppen.
Det vil si at man også lukter og smaker det man leser.
Man er umiddelbart til stede og sanser at noe er
ekkel og avskyelig. Ragdes roman gjør noe med
leseren og leserens erfaring med hvem eller hva som
er ekkelt. Hva som er tabu oppleves forskjellig fra
person til person.

– *Din lese måte er vel ikke typisk filosofisk?*

– Nei, leser man tekster med Derrida er det en
grunnleggende anti-filosofisk lese måte. Derrida gjør
sanselige lesninger, der tekstens sanselighet destabi-
liserer meningen. Dette er en lesning som undergraver
den tradisjonelle konstruksjonen av mening innenfor
filosofifaget. En typisk filosofisk lese måte er å se etter
hva som er sant og ikke sant. Derrida undergraver
dette ved å komplisere: Hva er egentlig sant?

EN AV GUTTA

Derrida, Platon og Adorno: Filosofi er et mannsdo-
minert miljø uten mange kvinner – både når det
gjelder den filosofiske kanon og det filosofiske fag-
miljøet overhodet. For Ingebjørg har dette likevel
vært et trygt sted å være.

– Jeg har hele tiden vært en av gutta og hevdet
meg i mannsmiljø. Men det vil ikke si at det har vært
lett for meg å forstå min plass i dette spillet *mellom
kjønnene*, ettersom jeg ikke turde å gjenkjenne min egen
seksualitet. Jeg skjønnte aldri hvordan kvinner kunne
la seg styre av menn, men det skjønner jeg nå. Det er
snakk om et heterospill, som jeg ikke har vært en del
av og som ikke har hatt taket på meg. Dette spillet
så og forstod jeg først da jeg ble forelsket i ei dame.

Selv om Seip har følt at det var greit å være en av
gutta, har hun ikke funnet seg til rette i språket. Seip
møtte en slags språkløshet i møte med den mannlige
filosofikanon:

– Jeg har følt den mannlige skriften og stemmen
som preger hele filosofifaget, som ubehagelig. Jeg
har hele tiden måttet lese meg selv inn i en manns-
stemme, som jeg visste ikke var min. Av dette blir
man språkløs. Da jeg skrev avhandlingen min prøvde
jeg å gjøre noe med denne språkløsheten.

I sin jakt på et nytt språk, skrev stipendiat Seip
svært vitenskapelig og abstrakt. Etter at hun turde å
kjenne på sin egen kropp og ble forelsket i en kvinne,
skjedde det en forandring også i måten hun skrev på.

– Følelsen av den splittelsen og fremmedheten i
min egen filosofi er mindre nå enn før. Jeg skriver
mindre abstrakt. Jeg tør mye mer. Og jeg leter kan-
skje etter andre ting. Jeg har også etter hvert forstått
at det også handler om å forstå med kroppen, ikke
bare gjennom språket. Glimtvis hender det at disse
to forståelsene faller sammen.

LYKKELIG FORELSKET

Ingebjørg Seip var 38 år da hun for første gang var på

et homsested. Der møtte hun et helt nytt språk. Som
hun gjenkjente.

– Jeg gikk dit sammen med en venninne, som
heller ikke hadde vært der før. Det var som å komme
hjem. Jeg danset med en kvinne, og da tenkte jeg: Er
det sånn det kjennes. Jeg hadde funnet et sted der
kroppen min passet inn.

Da hun fire dager etter kysset den samme
kvinnen på en tur i Estenstadmarka, var det ikke tvil:
Hun var lykkelig forelsket. Seip har helt fra hun var
liten forelsket seg i jenter, men det var selvfølgelig
vanskelig å være ungdom og forelske seg i heterojen-
ter. Det var greiere å omgås gutter. Siden fikk hun to
barn med mannen sin.

– Når man vokser opp som lesbisk eller homofil
blir sosialt samspill med egne og andres kjønn i sosi-
ale sammenhenger vanskelig. Da er det lett å føle at
man ikke passer inn. Det er ikke nødvendigvis slik at
man føler skam, men man får det rett og slett ikke
til. Det er ingen som møter følelsene dine på en ade-
kvat måte.

Å FINNE SPRÅKET GJENNOM KROPPEN

Hva vil det si å være forskjellig, hvordan henger
kroppslige forskjeller og tenkning sammen? Seip
leter stadig etter språk – både for å gjenkjenne seg
selv og for det hun selv ikke kjenner til.

– I «Berlinerpoplene» kommer forskjelligheten
til uttrykk kroppslig. Det kroppslige er vanskelig å
håndtere. Det er vanskelig å forholde seg til vår egen
kroppslighet og det at vi synes andre er heslige.
Homofili oppleves truende fordi det ikke føyer seg
etter ens eget begjær. Det som ikke ligner på deg selv
er vanskelig å forstå. Det er truende og det er vanske-
lig å akseptere at menneskene faktisk både begjærer
og tenker forskjellig. For at vi skal kunne forstå hver-
andre må vi hele tiden lage oss nye språk. Det å lære
seg språk er å lære seg en ny livsform. Da forandrer
man seg, sier Seip som flere ganger har lyktes med å
finne fram til nye språk. Og flere ganger har ting for-
andret seg for henne.

Bak Jesus falske stemme, fant hun sin egen. Etter
bassengulykken ble hun mer bevisst på at det å tenke
er en fysisk ting; hun fant igjen og gjenkjente språ-
ket som kroppslig. Hun fant også et helt nytt språk,
i sin egen kropp, i møte med kjærligheten. Og i
forskningen søker hun stadig nye språk, nå mer og
mer med et kroppslig intellekt – om kroppslig
væren i verden.

– Det er et spenn mellom tre ting i livet mitt.
Det ene er begjæret etter å skrive litterære tekster,
det andre er et sterkt teoretisk behov for å abstrahere
og finne totale sammenhenger, og det tredje er min
søken etter å gjenkjenne min egen kropp i livet.

Disse tre tingene står i spenn alltid. Men mer og
mer får jeg disse tre feltene til å smelte sammen. Mer
og mer får jeg til å være *bele* meg på en gang. Og jo
mer jeg er til stede i kroppen min, jo bedre filosofi
blir det. Kanskje....

Aktuelle

Slavenka Draculic
Ikke en flue fortredd
Humanist forlag
Oversatt av Hilde Sophie Plau
2005

Små menn, ufattelig grusomhet

Hva får tilsynelatende vanlige mennesker til å begå uhyrlige overgrep i krigstid? Hva fikk serbere, kroater eller bosniere til å myrde gamle naboer, ganske enkelt fordi de tilhørte en annen folkegruppe? Den kroatisk-journalisten Slavenka Draculic har prøvd å besvare dette spørsmålet, i form av portretter av noen av de tiltalte ved krigsforbryterdomstolen i Haag.

Det er ikke nettopp fornøyet lesning. Tidvis er det dypt ubehagelig, som i kapitlet «En dag i Drazen Erdemovic' liv». Dette er skildringen av hvordan en ung mann blir presset til å være med på massehenrettelsene i Srebrenica.

Draculic' tilnærming henter mye fra Hanna Arendts utlegninger om ondskapens banalitet. For mange av disse mennene fremstår unektelig som ganske enkle sjeler, menn som, via mange små skritt i gal retning, havnet i posisjoner de ikke hadde moralsk utrustning til å håndtere. Gang etter gang spør Draculic seg om hvordan denne tilsynelatende høyst vanlige fyren på tiltalebenken kunne begå de forbrytelser han er tiltalt for. Kanskje, spør hun seg, er det slik at vi alle, hvis vi tar de gale valgene, kan havne der?

Hvis vi slutter å behandle mennesker som individer og i stedet ser dem som representanter for en gruppe, med egenskaper som er bestemt av gruppetilhørigheten, har vi tatt første skritt i å umenneskeliggjøre dem, påpeker Draculic. Det første skrittet var når man sluttet å hilse på sine naboer fordi de tilhørte en annen etnisk gruppe.

I sine portretter av maktmenneskene er Draculic om mulig enda hardere i sin dom. Hun har ikke mye sympati å kaste bort på de som ledet marsjen over kanten av stupet. Ikke minst fremstår Mira Markovic, Slobodan Milosevic' kone, som en nærmest grotesk skikkelse.

Draculic skriver overbevisende og personlig. Det jeg først og fremst savner er mer om hvilke ideer og forestillinger som lå i bunnen. Det blir mye om forbryterne, men lite om det ideologiske rammeverket som gjorde forbrytelsene mulige. Dette er likevel ingen viktig innvending, for det skinner tydelig gjennom hva Draculic mener om saken.

Slavenka Draculic har skrevet en bok som griper tak. Disse portrettene gir et innblikk i menneskedyret på sitt verste, mennesker som, avkledd sin menneskelighet, lever ut sider ved seg selv som de kanskje ikke var klar over at de hadde. Og som nå prøver å glemme eller late som ingenting.

Prosesen har alt kommet langt i de mange landene som en gang var Jugoslavia, med å konstruere historier hvor *vi* var uskyldige ofre, mens *de* var onde overgripere. Som Draculic understreker, gjør man hva man kan for å fortrenge egne grusomheter. Draculic kanskje mest fascinerende poeng angår fjernsynssapparatens rolle i denne prosessen. Ikke TV-sendingene, men selve apparatene.

For riktignok var ikke flertallet med på overgrepene, men det var vel ingen grunn til å la et fullt brukbart TV-apparat stå igjen i huset til en nabo som ikke ville komme tilbake? Hvis ikke de tok det, ville jo noen andre gjøre det. Så nå sitter de der, hver dag, og ser på en TV stjålet fra en person som ble myrdet eller som flyktet for ikke å bli det.

Kanskje er det ikke så rart at mange vil glemme. Er det opp til Slavenka Draculic får de ikke lov til det. Og det er all grunn til å hjelpe henne. Les denne boken!

Arnfinn Pettersen

Gaute T. Einevoll og Eirik Newth (red.)
Naturens kode
Gyldendal
2005

Har fysikken avslørt naturens hemmeligheter?

Svaret er et JA. De fysiske lovene vi har avdekket så langt er sanne og evige. Lover som kommer til å bli avdekket i fremtiden vil etter alt og dømme ikke motsi de fysiske lovene vi har avdekket så langt, hevdes det i boka Naturens kode.

Det er et vakkert bakteppe Gaute T. Einevoll tegner opp for oss. Og hensikten hans er edel; Hvis bare folk visste litt mer om hvordan vitenskapen jobber,

hva man **vet** og hva man **ikke vet**, så hadde ikke folk blitt så lett forført av alkens håndspåleggere, alternativterapeuter og ny-religøse karismatikere.

For undertegnede, som har gått gjennom hele studietiden med en konstant terping på at eksakt kunnskap nærmest ikke finnes, er det befriende å få noe fast å forholde seg til. Fysikken tilbyr det. Siden ingen ennå har greid å falsifisere for eksempel to sentrale teorier som relativitetsteorien og kvantemekanikken, må vi gå ut i fra at disse teoriene beskriver naturen slik den virkelig er, skriver Einevoll. Disse mekanismene er evige og må antas å gjelde for hele universet. Einevoll argumenterer troverdig for at disse teoriene slett ikke er noen hellige kuer innen fysikkfaget, slik enkelte konspirasjonsmakere har en tendens til å hevde. Første forsker som klarer å falsifisere relativitetsteorien vil få Nobelprisen umiddelbart, hevder Einevoll. Men så langt har altså ingen greid det.

Det viktigste med denne boka, slik jeg ser det, er å bygge opp troverdigheten til den *vitenskapelige metoden* som en udogmatisk fremgangsmåte, drevet av nysgjerrighet. Denne metoden blir sammenstilt med *ikke-vitenskapen*. Dvs. de som fastholder på teoriene uansett, og velger å se bort fra, latterliggjøre eller redusere troverdigheten til alt som bryter med teorien. Å fastholde teorien blir viktigere enn å finne ut noe som *faktisk er sant*. Alternativbevegelsen plasseres i store

bøker

– Den første som klarer å regne seg fram til at Einstein tok feil vil få Nobelprisen umiddelbart, hevder Gaute T. Einevoll i boka *Naturens kode*. Foto: NTNU info.

Enkelte av artiklene bærer dessverre litt for mye preg av avsenderorientering. Forfatterne virker først og fremst motivert av et ønske om å trekke fram «lysende norske navn» og rose kolleger, heller enn å fortelle leseren noe interessant. Det kan virke som 90 prosent av alle nyvinninger innen fysikkfaget skjer i Norge. Dette svekker troverdigheten til boka. Men alt i alt er dette en lesverdig opplevelse for oss som er litt mer enn passe interessert i naturvitenskap.

Og det deiligste med naturvitenskap er at man kan blåse i hvordan «menneskelig intersubjektivitet, diskurser, kjønn og sosialpolitisk tilhørighet» påvirker forskningsresultatene. Her er det bare ett paradigme som gjelder til evig tid: Jakten på den objektive etterprøvbare sannheten.

Even Gran

Anne Beate Maurseth
Opplysningens sjonglør
Denis Diderot 1713 - 1784
Humanist forlag
2005

En kjærkommen pensumbok

Denis Diderot er alment kjent i idéhistorien som redaktør og utgiver av opplysningstidens store og banebrytende leksikon *Encyklopedien*. Et verk som skulle sammenfatte hele sin samtidens kunnskap innenfor vitenskap, teknologi, filosofi og kunst, og som for ettertiden har skapt normen for hvordan alle store leksika organiseres.

Encyklopedien var helt sentral i det kulturskiftet som opplysningstiden innebar og som dannet opp-takten til den franske revolusjon og de øvrige samfunnsomveltninger som fulgte det framvoksende borgerskaps opprør mot det gamle standsamfunnet med konge-, adels- og kirkemakt. Moderniseringen av Europa begynte for alvor med dette. I *Encyklopedien* skrev alle de toneangivende opplysningsfilosofene; kjente skikkelser som Voltaire, Rousseau og Montesquieu. Verket ble forbudt av myndighetene og måtte gis ut hemmelig, og forfatterne anonymiserte sine artikler.

Men Diderot var så mye mer enn bare redaktør og medforfatter i dette enormt betydningsfulle verket for ettertiden. Hans betydning har egentlig vært noe undervurdert i forhold til Voltaire og Rousseau. Mange av Diderots hovedtekster ble ikke utgitt mens han levde. Mye ble spredt og forsvant. Da han døde

ble alle hans bøker og manuskripter sendt til St. Petersburg fordi Katarina den store av Russland hadde gitt ham en livslang pensjon på den betingelse at når han døde så skulle hele hans bibliotek og livsverk tilfalle henne.

Først etter et noe tilfeldig, men svært viktig funn i 1947 av en samling Diderot-manuskripter begynte man å innse det egentlige omfanget av hans mangeartede historiske betydning. «Diderot-forskningen» vokste da raskt fram som en eksklusiv og storslagen tradisjon.

Anne Beate Maurseth bruker uttrykket «*Opplysningens sjonglør*» om Diderot i tittelen på boka. Det gjør hun nettopp for å poengtere hvor mangfoldig han var. Han sjonglerte med nær sagt alle de mulige baller i luften som samtidens intellektuelle liv hadde å by på. Fra kunnskap om maskiner og håndverk til matematikk, fysikk, poesi og musikk. Han var banebrytende som romanforfatter, skuespillforfatter, som litteraturteoretiker og kunstkritiker, som teknologihistoriker og så videre. Han var dypt interessert og skrev omfattende om alle filosofiens grunnlagsproblemer. Men akkurat her var han vel mer en gjengiver av andres tankeganger og standpunkter enn selv original. Unntaket er kanskje hans vitenskapsfilosofi og vitenskapsmetodologi som i Maurseths beskrivelse nærmest virker som en foregripelse av vår tids mest innflytelsesrike vitenskapsfilosof Karl Popper. Selv trekker hun ikke denne forbindelseslinjen, men det kunne hun vel gjerne ha gjort for ytterligere å få Diderot til å glitre.

Maurseth – som også har skrevet en doktorgrad på fransk om Diderot – har med denne boka gitt et enestående bidrag på norsk til en dypere forståelse av hele opplysningstidens ånd og særpreg formidlet gjennom denne personen Diderot. Boka er tematisk ordnet i fire hovedkapitler: Det første tar for seg arbeidet med *Encyklopedien*, hvordan verket ble bygd opp, hvordan det ble mottatt og hvilken innflytelse det fikk. Neste kapittel har tittelen «Fysikk og metafysikk». Det tar for seg Diderots syn på naturen og hvordan den bør forklares og forstås. Deretter er det et kapittel om moral, hvor dette med blant annet fri vilje og determinisme blir drøftet. Til sist er det et kapittel om estetikk – det lengste av dem alle – som blant annet analyserer Diderots mest kjente romaner. Et viktig poeng er hvordan hans raffinerte måter å bygge opp handlinger og nivåer på, viser hans store mesterskap i å formidle filosofiske tanker med skjønnlitterære virkemidler. Maurseths fagspesialitet er litteraturvitenskapen, og dette kapittelet er det mest detaljerte i analyser og kontekstualiseringer. Hennes framstilling av hvordan romanen som form utviklet seg på 1700-tallet er meget anskuelig. Dette må kunne bli en kjærkommen pensumbok på mer enn ett universitetsfag.

Kjartan Selnes

trekk inn i den sistnevnte kategorien. Arnt Inge Vistnes skriver levende og lettfattelig om dette.

«Naturens lov» er en artikkelsamling, og da sier det seg selv at kvaliteten er varierende. Undertegnede har gjentatte ganger forsøkt å virkelig forstå Einsteins relativitetsteorier. Fysikerens forsøk på å forklare disse «på en enkel måte» begynner nærmest å bli en egen sjanger. Forsøket til Øyvind Grøn i denne boka er ikke av de beste jeg har lest. Det blir rett og slett for mye på en gang. Relativitetsteorien er mildt sagt vanskelig å forstå, og det er ikke mulig å skvise all forståelse rundt dette ned på 19 sider, slik det later til at Grøn forsøker. Spesielt vanskelig blir det når man gjerne vil krydre fortellingen med litt trivia-informasjon fra Einsteins liv i tillegg.

Ellers er det litt opp og ned. Øystein Elgarøy og Egil Lillestøl skriver så lettfattelig som det er mulig om henholdsvis «universets opprinnelse» og «naturens minste byggesteiner», mens Henning Knutsen skriver målløst og unødig komplisert om «tallenes tale». Gaute Einevolls bidrag om «Liv og bevissthet» trekker opp grensene mellom hva naturvitenskapen vet om livets opprinnelse og bevissthet, og hva som fortsatt er ukjent. Einevoll skriver for eksempel at det fortsatt er ukjent hva... eller (krete)... hvem... som satte det hele i gang. Dermed får de som setter sin lit til Han der oppe et lite halmstrå de også.

HEF reverserer sekulariseringen

Hvis Human-Etisk Forbund skal gå i front for en religionskritisk frigjøringsbevegelse, kreves det at forbundet ikke selv framstår som et trossamfunn.

Anders Horn har vært journalist og redaktør i ukeavisa Ny Tid. Han er nå politisk redaktør i Klassekampen. Foto: Klassekampen

Kronikkforfatter Anders Horn er skeptisk til at HEF opptrer som et regulært trossamfunn. Bildet er fra 2001 da HEF v/Lars Gule (t.v.) deltok på en minneseremoni etter terrorangrepet på World Trade Center. Ellers på bildet: Biskop Gunnar Stålsett, rabbiner Jason Rappaport og Imam Senai Koblica. Foto: Heiko Junge / SCANPIX

Denne sommeren utspilte det seg en debatt om sekularisering og religionskritikk i Klassekampens spalter, etter at HEFs generalsekretær Lars Gule hevdet at det ikke stemmer at sekulariseringen er en myte. Gule etterlyste også en sterkere religionskritikk, først og fremst fra venstresiden, og fikk ikke uventet tilsva-

Tilsvarene fulgte følgende spor: Til Gules påstand om at det norske samfunnet sekulariseres, men at denne sekulariseringen underkommuniseres av blant annet media og politikere, ble det innvendt at religiøse forestillinger ikke uten videre er i tilbakegang selv om *klokkertroen* er på retur. Ett eksempel er at rundt en av fem nordmenn tror på sjelevandring. Synkende ærbødighet for kirkens religiøse dogmer fører til at folk lager sine egne forestillinger, og kombinerer disse med elementer både fra kristendom og andre trosretninger. Et annet eksempel kan være resultatene fra Paul Leer-Salvesens undersøkelse blant prester i Oslo og på Agder. De avslører at ingen av dem tror på helvete, mens de tror på både jomfrufødselen og

Jesu oppstandelse. Men at folk i Norge ikke lenger *tror* så sterkt på Bibelens ord eller Hallebys prekner, betyr ikke at de dermed kan kalles ateister eller agnostikere, humanister eller humanetikere.

Når det gjelder fraværet av religionskritikk på venstresiden, fikk Gule svar fra blant andre Ny Tids redaktør Dag Herbjørnsrud. Herbjørnsrud påpekte at den kristendomskritikken som Arnulf Øverland i sin tid framførte, vel så mye var en maktkritikk som en religionskritikk. Problemet var ikke at kirken og dens medlemmer trodde det de trodde, men at kirkens *maktposisjon* gjorde kristendommen til den tiende landeplage. På dette grunnlaget er Herbjørnsrud kritisk til Lars Gules utfall mot islam, for, som han korrekt påpeker, islam og muslimer er ingen maktfaktor som kontrollerer det offentlige Norge.

Men Herbjørnsrud havner i den kulturellrelativistiske grøfta, når han behandler *makt* som en slags absolutt størrelse noen enten innehar eller står uten. Generelt sett er påstandene «kirken har fortsatt stor makt i

Norge» og «innvandrere fra muslimske land har liten makt i Norge» sanne utsagn. Samtidig kommer man ikke utenom at *religiøse dogmer knyttet til islam* – eller kristendommen, for den del – øver betydelig innflytelse over enkeltpersoner i det norske samfunnet i dag.

Det sterkeste dogmet, som finnes i alle monoteistiske religioner, er dogmet knyttet til frafall fra religionen. Det var da dette dogmet i praksis ble brutt at også flertallet i det norske folk kunne gjøre seg fri fra kristendommens kvelende grep. Noen har så valgt å blande nyreligiøse forestillinger, gammel mystisisme eller andre religiøse elementer med kristendommen. Andre av oss har valgt å avvise religionen/kristendommen fullstendig – etter hvert uten særlige konsekvenser.

Hva enkelte synes å lukke øynene for, er at den sosiale tvangen som har sitt utgangspunkt i de monoteistiske religionenes første dødssynd, frafallet, ikke er avhengig av om trossamfunnet har formalisert makt som offisiell, statlig religion. Graden av sank-

Human-Etisk Forbunds identifikasjon med norske trossamfunn dreier forbundet i retning av å også være en sekt. Ledelsens brennende ønske om å erstatte humanetikk med 'humanisme' kan bare forstås i sammenheng med dette.

sjoner vil selvsagt variere, men så vel i kristne som i muslimske samfunn finner utstøtingen sted. Den frigjøringen de fleste av oss altså har opplevd, har ikke kommet alle til del.

Det finnes med andre ord både rom og behov for en fornyet religionskritikk som kan bidra til frigjøring fra undertrykkende dogmer både innenfor kristendommen, islam og andre religioner.

En fornyet religionskritikk kan ikke ha som mål å dissekere trosgrunnlaget i den enkelte religion. Det er symptomatisk at de fleste religionsdebatter reduseres til en avgrensnings- og oppklaringsdiskusjon om hva kristendommen, islam eller buddhismen «er». På den ene siden finner vi den pubertale religionskritikken som Hedningsamfunnet tradisjonelt har båret fram, og som gjenfinnes i bøker som *Guds lille brune* og *Allahs lille brune*, utgivelser som uforståelig nok har fått støtte fra Human-Etisk Forbund. Disse religionskritikerne søker fellesskap med dogmatikere innen den enkelte religion, ved at religionens innhold tolkes så «brunt» som mulig. På den andre siden finner man dem som søker å finne forsonende trekk ved religionen, eller legge en annen tolkning til grunn enn dogmatikernes.

Spørsmålet er om det har videre hensikt for ikke-troende å bevege seg inn i en diskusjon om islams eller kristendommens konfesjon overhodet, all den tid dette dreier seg om en personlig tro hos millioner av mennesker verden over. Å kritisere en bokstavtro fandanivoldsk tolkning av de religiøse skriftene er lett, og for ateister og agnostikere er det like lett å kritisere troen i seg selv. Men forsøker man å bevege seg utenfor skriftene, kanskje også utenfor de skriftlærdes oppfatninger, når man skal definere hva islam eller kristendommen «er», for deretter å utsette religionen for kritikk, ender man med skyggeboksing. Kristendommen eller islam «er» ingen ting annet enn hva millioner av troende tror at de er.

Når tvangsekteskap, æresdrap eller kjønnslemlestelse bringes på banen, dukker også spørsmålene om disse tradisjonene er en del av islam opp – ettersom de fleste eksemplene dreier seg om land med en islamsk befolkning eller om innvandrere med islamsk bakgrunn. Det er lett å påvise at en slik direkte kobling mellom de tre nevnte fenomenene og islam ikke holder. Koblingen mellom islam og kjønnslemlestelse er dokumentert spuriøs. Tvangsekteskap er kjent fra de fleste trosområder og de som vil sette seg inn i æresdrapets psykologi kan lese den latinamerikanske forfatteren Gabriel Garcia Marquez' lille roman «Beretningen om et varslet mord». Å sette likhetstegn mellom disse tradisjonene og en bestemt religion blir åpenbart feil, men det blir på sett og vis like galt å «frita» religionene.

Alle disse tre fenomenene dreier seg langt på vei særlig om ett forhold: Den retten bestemte personer har til å øve makt over en annen person, til å faderlig krenke den andre personens integritet. Denne «retten»

understøttes både av kulturelle tradisjoner og av religionene, i det minste av de monoteistiske verdensreligionene. Både kristendommen og islam har budskapet om at «du skal hedre din mor og din far» som en felles del av trosgrunnlaget, og de færreste vil vel si seg prinsipielt uenig. Men fordi tesen er knyttet til religionen blir den et mektig våpen overfor barn som setter seg opp mot foreldrenes ønske – eksempelvis i ekteskapsammenheng.

En fornyet religionskritikk må altså være en *maktkritikk*. Denne kritikken må selvsagt rette seg mot de religiøse institusjonenes makt i offentligheten, men også mot den makten mennesker tiltar seg gjennom og i kraft av religionen.

Det er i så måte interessant å notere at Human-Etisk Forbund legger såpass stor vekt på *foreldreretten* i sin kamp mot KRL-faget. I en kronikk i Klassekampen 20. april i år skriver forbundets generalsekretær Lars Gule: «Hvorfor har HEF rett til å appellere til «foreldreretten» i KRL-saken, mens muslimer ikke skal kunne påberope den samme retten når de ønsker egne skoler?» Det er ikke vanskelig å forstå, ut fra internasjonal rett, at foreldreretten kan være av de kvasseste våpnene i kampen mot KRL-faget, og således fristende å ty til. Men det er grunn til å spørre om det er *foreldrenes* rett som er mest truet i Norge i dag. I en konsekvent religionskritikk bør det jo være ett mål å dempe statskirkens makt, og ett mål å nærme foreldres og andres religiøse makt over dissers nærmeste. Å øke foreldrenes makt, selv på bekostning av statskirken, er ikke frigjørende. HEFs vektlegging av foreldreretten må ses i sammenheng med forbundets endrede selvbilde, slik at det nå identifiserer seg med andre livssynssektorer.

Gules kronikk forvirres av oppfatningen om «humanisme» som et livssyn på linje med kristendom, islam eller åsatru, og der «humanismen» krever likebehandling med disse. Det betyr at Human-Etisk Forbund, på lik linje med andre tros- og livssynsamfunn, skal ha rett til egne vielsesseremonier eller egne private skoler. Problemet med en slik sekterisk tilnærming er at man samtidig langt på vei sier fra seg humanetikks bidrag til religionskritikk og sekularisering.

Forvirringen er imidlertid Gule ikke alene om. På Human-Etisk Forbunds landsmøte i september valgte man å omdøpe forbundets seremonier til «humanistiske», slik at det nå eksempelvis skal hete «Humanistisk konfirmasjon». Dermed har HEF tatt nok et steg mot å bli en livssynssekt – sympatisk på innhold, selvsagt, men ikke lenger noe brukbart våpen for sekularisering og livssynsmessig frigjøring.

Det bør være et kjennetegn ved humanetikken at den er ikke-misjonerende, i den forstand at den – i motsetning til særlig kristendommen og islam – ikke har som mål å trekke flest mulig mennesker til et sett av dogmer. Dermed kan Human-Etisk Forbunds suksess heller ikke avleses av forbundets medlemstall, antallet konfirmanter eller antall viede.

Riktignok kan disse tallene si noe om graden av sekularisering i samfunnet, men en langt viktigere suksessfaktor bør være i hvilken grad menneskene i samfunnet generelt er frigjort fra religiøs tvang. Dersom HEF på et tidspunkt skulle komme til å opprette egne skoler, slik det har vært diskutert, vil det være liten grunn til å juble over at ett tusen barn av humanetikere får konfesjonsfri undervisning, dersom ti tusen barn av muslimer samtidig går på skoler der islam gjennomsyrrer alle fag – eller for den saks skyld barn av ikke-humanetikere fortsatt utsettes for dagens KRL-fag i den offentlige skolen.

Da Stiftelsen for borgerlig konfirmasjon gjennomførte sin første seremoni i Oslo Rådhus i 1951, fylte tiltaket flere funksjoner: For det første bidro det til at kursdeltakerne fikk innblikk i ikke-religiøs etisk tenkning og refleksjon, og at disse ungdommene kunne få følelsen av å tre inn i de voksnes rekke på høytidelig vis, uten at kristentro ble prediket. For det andre bidro det til å understreke at etikk og moral ikke var synonymt med kristendom. Og for det tredje, gjennom en og to, bidro det til å fravriste maktpersoner og institusjoner deres religiøse makt: Borgerlig konfirmasjon var samfunnsomstyrtende i Norge på 1950- og 60-tallet.

Men dette gjelder på ingen måte vielser i regi av Human-Etisk Forbund. Det er lett å forstå at mange ønsker en slik ramme rundt vielsten, det er like lett å forstå forbundets ønske om å yte medlemmene etterspurt service. Det uttalte målet for borgerlig konfirmasjon var at det offentlige skulle adoptere tradisjonen, når initiativtakerne først hadde vist at det var mulig å snakke etikk og moral med ungdom uten også å snakke religion. I Norge har vi allerede et offentlig, sekulært ekteskapsinstitutt som fyller sin funksjon på langs og på tvers. Når forbundet, skulder ved skulder med andre trossamfunn, tilbyr egne vielsseremonier, støtter man i virkeligheten opp under en *avsekularisering av det norske samfunnet*.

Human-Etisk Forbunds identifikasjon med norske trossamfunn dreier forbundet i retning av å også være en sekt. Ledelsens brennende ønske om å erstatte humanetikk med «humanisme» kan bare forstås i sammenheng med dette. Med sine egne vielsseremonier og med konfirmasjonsseremonier som understreker «humanisme» framfor allmennmenneskelige verdier, skal «Humanistisk Forbund» stå som alternativ til Buddhistisk Forbund, islamske trossamfunn og en privatisert norsk kirke.

Et slikt forbund kan alltså appellere til samfunnsmedlemmene om å konvertere til det «humanistiske» livssyn. Det kan protestere, sammen med de andre, mot offentlig religiøs makt. Men det kan aldri gå i front for sekularisering og frigjøring fra religiøs tvang.

Lars Gule har muligens rett i at Norge er mer sekulært enn media og politikere gir inntrykk av. Men forbundet er i ferd med å gi sitt bidrag til å reversere sekulariseringen av det norske samfunnet.

Fattigfornemt?

Vi gratulerer og salutterer og fabulerer og memorerer over en lav sko i år. Vi er rike, vi er en nasjon, vi er fredelige, vi er selvstendige og har frigjort oss fra undertrykkerne. Vi har det travelt med å få markert oss overfor oss selv og hverandre og «de andre», enten de er eller var venn eller fiende. Vi er stolte, glade, krye og roper det ut fra torv og gate i mer eller mindre urbane omgivelser og i alle medier at nå er det tid for feiring av milepæler som både 1905 og 1945.

Vi blir høye på både indre og ytre stimuli og vil ha markeringer og moro og til og med fest og glitter. Til og med i Idol og Grand Prix legger deltakerne auraen av frigjøring og nasjonsbygging inn i konseptet. Vi er riktignok ikke helt enige i eller sikre på hvem vi skal slippe helt inn i den innerste glade sirkelen. Noen av oss lurar litt på om grupper som samer hører med der eller hvordan de hører med, og noen utgrupper, som tysker- eller nazistunger, passer vi på å ikke spørre eller nevne, så har vi ikke det problemet å ta stilling til. Men stort sett er vi glade og liberale og velfødde og såre tilfredse med at vi er blitt selvstendige og måten vi ble det på.

Bildestrømmen flyter fritt og blir repetert fra ulike vinkler fra alle de kjente situasjonene knytta til historikken vi gleder oss over og som vi er stolte over. Bildene – er de ekstra fine og kunstferdige kaller vi de bilder – blir definert og forklart ved hjelp av ord. Ordene og bruken av ordene er verktøyet som definerer verden. Vi bruker kilometervis med ord, skrevne og talte, for å definere verden og oss selv. Vi skriver og snakker og artikulere oss i alle typer fora.

Vi uttrykker alt fra enkel glede til reflekterende ettertenksomhet i passende doser som ikke skaker opp noen. Vi har lært oss en del både om likestilling og likeverd og empati og inkludering, og mobbing skal vi ikke ha noe av. Alle dialekter skal høres og selv statsministeren snakker en slags dialekt. Det er blitt stuereint å bruke de fleste typer dialekter, i hvert fall i «ledige» situasjoner. Norge er et foregangsland her også. Folk kommer hit for å studere det spesielle fenomenet med to sidestilte språk og vår anerkjennelse av dialektenes plass for identitetsforståelse og identifikasjon.

Ja, men er ikke det greit, da? Er det ikke et flott uttrykk for demokrati og likeverd? Skal vi ikke bare glede oss over rikdommen i økonomisk og språklig forstand med penger fra råvarer utenfor kysten vår og ord både fra våre egne språk og tilflytinga av nye ord? Jo, det skal vi. I all tid har vi blitt påvirket utenfra og forhåpentlig stopper ikke det opp. I all begeistring er det likevel viktig å ikke la all flaggviftinga skygge for den grunnleggende strukturen, verken i nasjonsbegeistringa eller språket. Språket er antagelig det mest norske vi har, og kanskje det eneste typiske?

Frihet er et vanskelig og tøyelig begrep og bak enhver flaggvifting skjuler det seg ulike grunnstruk-

turer i maktkonstellasjoner som ikke nødvendigvis er et uttrykk for selvstendighet. Språket er et maktmiddel. Språket konstituerer verden og gir makt til den som behersker det. Noen bruker det til å forenkle verdensbildet vårt og synes at samhandling i verden handler om for eller mot terror. Den ordkampen er viktig å ta. En mer skjult kamp har vi latt være å ta. Den er tilsynelatende like usynlig som de underliggende humanitære problemer med samer og andre utgrupper, men har like stor betydning for oss som språksamfunn som disse utgruppene har for oss som humant samfunn. Ingen suksess varer lenger enn den bærende strukturen tillater. Graden av humanitet blir målt i motgang, økonomisk eller politisk, og språket vårt blir målt etter i hvor stor grad vi tillater det norske kjennetegnet komme til uttrykk i de viktigste situasjonene.

Og hva er det typisk norske? Hva er det vi er mest tilbakeholdne med å bruke? Om noen skulle ha lyst til å gå på pub eller pøbb for å diskutere dette er ikke så viktig. Vi har alltid lånt ord fra andre, språket er alltid i bevegelse. Hvor i språket er det vi ikke kan frigjøre oss fra de vi har vært underlagt? I hvilke språklige sammenhenger er det vi blir mest underdanige og låner fjær fra de vi har lært oss å herme etter? Hva er det grunnleggende vi må jobbe for å tørre å ta i bruk – i alle situasjoner? **Du finner svaret nederst i leserbrevet.**

Den er en av grunnstrukturene i det norske språket. På godt norsk sier vi «Det norske huset», ikke «Det norske hus» som Jagland kom i skade for å kalle konstruksjonen han for ikke så lenge siden ville vi skulle se framover ved hjelp av. Er mangelen på bruk av denne dobbelte bestemminga noe å hisse seg opp over da? Ja. Det er typisk at i høytidelige sammenhenger, når vi riktig tar på oss den alvorstunge, reflekterende, kanskje til og med forsøksvis filosofiske minen, så blir vi fremmede i språkuttrykket. Da følger de andre høytidelige ordene med som blir kalt kansellistilen. Jo viktigere vi synes ting er, jo mer vi vil bli tatt på alvor, dess mer sløyfer vi den dobbelte bestemminga og enkelheten som følger med den. Fraværet av denne bestemminga framelsker bruk av tomme, gammeldagse og innholdsløse floskler, og setningene blir gjerne framtunge og ekstra lange. Dette er rester fra både dansk og tysk og til dels svensk språkpåvirkning. Gjør dette noe da? Ja, språket og bruken av det gjør noe med identiteten vår. Språket og bruken av det viser oss hva vi synes er viktig. Språket plasserer saker og ting – eller mennesker – på rangstiger. Tilgjengeligheten til en tekst øker ved korte setninger, fravær av innholdsløse kanselliord og ved bruk av dobbelt bestemming. Flere kan forstå teksten og bli delaktige i innholdet.

Så hvorfor tviholder vi på denne resten av tidligere herskere i bruken av språket? Innholdet blir sjelden klarere, snubletrådene er mange og uttrykket står alltid i fare for å bli en anelse pompøst. Pompøsiteten som sjanger kan være underholdende

Delta i debatten, men gjør det kort og konsist! (2500 tegn inkludert mellomrom – ca én maskinskrevet A4-side med dobbel linjeavstand.) Redaksjonen forbeholder seg retten til å forkorte innlegg.

Debattinnlegg sendes:

FRI TANKE

**postboks 6744 St. Olavs plass
0130 Oslo**

E-post: fri.tanke@human.no

Frist for å komme med i neste nummer: 17. november

som stilart, men i forklarende brukstekster bør de parkeres til egnede sammenhenger for spesielt interesserte. Pompøsiteten er ikke inkluderende og kjennetegnes ved nettopp å ville skape skiller mellom oss og «de andre». Pompøsiteten hører hjemme i land som tviholder på rester av føydalsamfunnet med skarpe og uoverstigelige skiller mellom de stilskapende og «de andre».

Tilegning av herskerens uttrykksmåte ble på folkemunne tidligere kalt for fattigfornemhet. Kanskje har vi ikke egentlig bestemt oss for hvem vi vil være – «oss» eller «de andre».

Svar: Den dobbelte bestemminga.

Ragnhild Nodeland

Din tanke er fri!

Jeg registrerer med interesse engasjementet fra CCLE i nr 3+4/05 av *Fri tanke* hvor Richard Glen Boire uttrykker sin bekymring for at myndigheter i tråd med den nevroteknologiske og biomedisinske utvikling skal få kontroll over folks tankeliv. La meg med det samme ile ham til unnsetning og berolige ham med at ryktene om fremtidig hjernekontroll er overdrevne og ubegrunnede. Som en begynnelse på den imøtekomne bekymring skal jeg derfor først si litt om tenkningens egenart.

Gjennom nevrofysiologisk forskning er det påvist at tenkning er en aktivitet uavhengig av menneskelig vilje og bevissthet og dette ble foregrepet allerede i William James' *The Principles of Psychology* fra 1890, og da spesielt kapitlet *The Stream of Thought*. Nørretranders (1992) følger opp James' observasjoner om at tenkning i virkeligheten er fullstendig ubevisst med et sitat av den amerikanske psykologen Julian Jaynes: «Den faktiske tenkeprosess, som normalt blir oppfattet som bevissthetsens liv, er slett ikke bevisst i det hele tatt. Det er bare den forberedelse, dens materialer og den sluttresultat som oppfattes bevisst.» Psykologenes observasjoner underbygges så av et sitat av den tyske nevrofysiologen Hans H. Kornhuber fra 1988: «Det skjer en svært betydelig reduksjon av informasjon i nervesystemet. Det meste av informasjonsstrømmen i hjernen er ubevisst. Sjelen er ikke 'rikere' enn kroppen. Tvert imot: Det meste av informasjonsbehandlingen i vårt sentralnervessystem blir slett ikke oppfattet. Det ubevisste

Debatt

[...] er den mest alminnelige prosessen i nervesystemet. Vi ser bare resultatet, men har mulighet for å dirigere fokus for vår oppmerksomhet.»

Fordi tenkning nettopp er ubevisst, er den ugjenomsiktig og uforutsigbar ved at man til tross for fokusering av oppmerksomheten på hvilke tankerekker man ønsker å forfølge, aldri kan vite hva de ubevisste prosesser kommer opp med eller hva utfallet blir.

Dette stiller spørsmålet om tankens frihet i nytt lys i og med at spørsmålet, slik det formuleres i «Fri tanke», er upresist, for hva betyr det at tanken er «fri»? Betyr det at det bevisste subjekt til enhver tid vet hva som foregår i de ikke-bevisste prosesser, dvs. nærer en tanke om absolutt gjennomsluktighet og selv, fra et nærmest vakuum, kan avgjøre hva som skal initieres av tankeprosesser? Det samme gjelder menneskelig handlingsliv.

For å forklare dette mer i detalj må jeg ytterst kort se litt nærmere på funn fra de senere års bevissthetsforskning:

Kornhuber og Deeckes forskning (1965) avdekket at hjernen utviser et *beredskapspotensial*, dvs. et skifte i hjernens elektriske felter, som viser at hjernen forbereder seg på en handling under oppseiling, fra et halvt til et helt sekund før en handling avhengig av handlingens kompleksitet.

Fysiologen Benjamin Libet viste i 1979 at menneskelig bevissthet inntreffer 0.35 sekunder *etter* beredskapspotensialet, men 0.20 sekunder *før* handlingen utføres. Bevissthetsforskningen om å ville utføre en handling en selv bevisst beslutter, inntreffer nesten et halvt sekund etter at hjernen har gått i gang med å utføre beslutningen. Resultatene ble dokumentert og publisert i tidsskriftet *Brain* i 1991. Libet berger den viktige filosofiske ideen om den frie vilje med sitt forslag om at bevissthetsforskningen kan avbryte eller *legge ned veto* mot at en handling utføres, dvs. nekte å la en impuls løpe til handling.

Folk bestemmer selv når de foretar en handling, men det er ikke *bevisstheten* som initierer den. Dette kan uttrykkes ved begrepene Jeg'et og Meg'et: Jeg'et råder over hva vi ikke gjør, dvs. hindrer en impuls fra å løpe til handling mens Meg'et råder over hva jeg gjør, fordi impulsen ikke-bevisst initiert uproblematisk løper til handling uten innblanding fra Jeg'et.

Dette betyr at tanke- og handlingsliv nok er frie, men ikke i betydningen at bevisste mennesker, myndigheter, styringsinstanser eller individet selv kan kontrollere den i betydningen til enhver tid å vite hva utfallet av en slik ikke-bevisst prosess vil være, men kun forholde seg til de utkast de ikke-bevisste prosesser fremkaster av mulige forslag til enten tanker eller handlinger. Friheten ligger i sensuren av disse mulige utkast, ikke i selve initieringen av dem. Konsekvensen er at du ikke bestemmer over prosessene i din egen tenkning og derigjennom kan foreta frie valg fordi mennesket nettopp ikke består kun av et bevisst Jeg, men også av et ikke-bevisst Meg som fungerer som primus motor. Som ovenfor påvist er argumentet empirisk eksperimentelt. Medikamenter

kan nok dempe eller hemme hjerneprosesser, men aldri kontrollere dem gjennom å forutsi et utfall. Tanken er utilgjengelig uavhengig av våre instrumenter eller teknologi, og dette grunner i vår konstitusjon. Om mennesket kan sies å være ufritt, er det i en langt mer fundamental betydning enn hva CCLE synes å anta.

Rune Vik-Hansen

Litteratur

Nørretranders, Tor: *Merk verden. En beretning om bevisstheten*. J.W. Cappelens forlag A.S 1992 s. 195.

Rüdiger Stöhr, «*I påvente av et Utfall*», 2004, upublisert.

Meningsløs

Det spekuleres på om det finnes en meningsfull død. Jeg holder all død for å være meningsløs. Om livet er meningsfullt, så må også døden kunne oppfattes som meningsfull. Om livet er meningsløst, så må også døden være meningsløs.

For at livet skal ha en mening må det være et formål med det, det må ha en hensikt, det må være motivert av noe. Det er bare mennesker og eventuelle andre intelligente vesener som har formål, hensikter, motiv osv. med det de gjør. Mennesket har ikke skapt seg selv, derfor er heller ikke den mening vi *tillegger* vårt eget liv noe som gir vårt liv en absolutt mening. Om vi antar at det finnes en form for guddom og antar at denne har en mening med våre liv, da kan vi hevde at livet, som døden, har en mening – et formål.

De av oss som avviser muligheten for en guddom – eller en annen overnaturlig størrelse – kan neppe hevde at livet eller døden har en mening. Dermed må alt liv og all død fremstå som meningsløs.

Den meningen vi *tillegger* våre liv gir oss en følelse av mening. Denne opplevde meningen kan gi våre liv retning og innhold og kan være både nødvendig og nyttig. Denne meningen er imidlertid knyttet til vår *opplevelse* av tilværelsen og ikke til et bakenforliggende formål med våre liv. Vi kan oppleve liv og død som meningsfulle, men det fratar ingen av dem deres absolutte formålsløshet – deres meningsløshet.

Harald Fleischer

Humanistisk Språkbruk

Et tilsvar til Gisle Johnssons innlegg.

Gisle Johnson skriver i Fri tanke nr. 3-4, 2005, om bruken av ordene «humanist» og «ritual» på en måte som får meg til å tro at han må ha misforstått en god del saker og ting.

Han konkluderer bl.a. med at «ritual står for *kulturell* innhold». Ja, og hva så? Humanetikk er vel en kult så god som noen, i manges øyne. Det er vel ikke nødvendig å oppfatte det entydig negativt?

Jeg mener ellers at både rituale og seremoni er nært og nødvendig forbundne ord som har sin plass i det norske språket, også innenfor HEF. «Seremoni» er et sett av handlinger som utføres tilnærmet likt hver gang for å markere en dag, en hendelse eller en overgang. Et «ritual» er et sett av handlinger som utføres tilnærmet likt hver gang, men ikke nødvendigvis som seremonier. Det kan være alt fra tvangshandlinger, frokoster, religiøse seremonier og Borgerlig konfirmasjon.

En seremoni inneholder alltid ritualer, men ikke alle ritualer er seremonier. Å si, som G.J. gjør, at «våre seremonier er uten ritualer», er i beste fall en misforståelse, i verste fall tøvette.

Professor Gunnar Sæbø skriver i en artikkel i Apollon (UiO) for eksempel om moderne massemediers rolle i å ritualisere vår hverdag på flere plan. Professoren nekter også, i motsetning til Johnson, å forsøke seg på en «dekkende, essensiell definisjon av ritual», men han sier: «Et ritual er ikke en ting, men et sett kulturelle uttrykksformer som kjennetegnes av en viss type kvaliteter som for eksempel gjentakelse, formalisme, performance og involvering.» Han sier videre: «Det er viktig å skille ritualer fra rutiner. Et ritual må vise til noe utover seg selv og det må appellere til følelser. I ritualer står sentrale samfunnsverdier på spill.»

Ikke alle ritualer er seremonier, men alle seremonier har ritualer. Vi i HEF er stolte av seremoniene våre, og i våre seremonier kommer sentrale samfunnsverdier til uttrykk. Likevel, seremoniene utvikler seg over tid, som også språket gjør det. Kanskje Gisle Johnson burde se litt mer omkring seg i samtiden, og se hvordan dagens virkelighet er, i stedet for å tviholde på forgangne tiders kult-tenkning.

Bjarte Runderheim

FRIHETSAKSJONEN 2006

Uke 12, 20.-26. mars

Landsomfattende bøsseaksjon til inntekt for HAMUs prosjekter i delstaten Andhra Pradesh i India.

Les mer om prosjektene på <http://www.human.no/frihetsaksjonen>

Fredag 4. november

18.00-18.30:

Velkommen. Registrering. Orientering.

18.30:

Ove Røsbak: Humanisme fra folkedypet
Ove Røsbak er en av Norges mest allsidige forfattere. De senere åra har han fordypet seg i norsk folketradisjon, og ut fra dette vil han gi oss et innblikk i folkelig livsvisdom med røtter i gammel kunnskap og folketro.

20.30:

Middag

Lørdag 5. november

09.00.

Kursstart

Kursene er ferdige kl. 15.30.

Det går tre parallelle kurs.

Man kan altså bare være med på ett kurs.

Påmeldingsfrist 31. oktober

Info og påmelding: oppland@human.no

tlf. 61 17 67 10 eller hefbedma@online.no

tlf. 62 53 05 22

Regionalt seminar

HUMAN-ETISK FORBUND HEDMARK OG OPPLAND FYLKESLAG

4. - 5. november 2005 Scandic Hotell Hamar

Kurs 1

HUMANISME – PERSPEKTIVER OG UTFORDRINGER

- Annar Holm: Hekseprosessene i Norge på 1500-1600 tallet.
- Paul Knutsen: Human-Etisk Forbund – en suksess med modifikasjoner. Perspektiver ved 50-års-jubileet.
- Siri Simonsen: Humanisme i dagliglivet: Å være et medmenneske.

Kurs 2

UNGDOMSSEMINAR

Human-etisk forbund har nylig vedtatt å opprette en ungdomsorganisasjon. Vårt bidrag er å invitere interesserte ungdommer til seminar. Vi tar opp aktuelle temaer for humanistisk ungdomsarbeid. Innlederne har variert bakgrunn fra Human-Etisk Forbund og ungdomsarbeid: Raymond Park Lyseng, Randi Hermanrud, Christoffer Bekeng Larsen og Veronica Simble. Vi har også invitert Marianne Steinsrud til å lede et lite improvisasjonskurs.

Kurs 3

FILOSOFI

- Kåre Letrud og Arnfinn Åslund: Filosofiske smakebiter. Vi tar for oss noen perspektivrike korttekster fra filosofihistorien. Nietzsche spør et sted hvem som har drept Gud. Kanskje må vi bedrive mordetterforskning?

- Inga Bostad: Jean-Paul Sartre og Simone de Beauvoir – eksistensialisme og humanisme. På denne måten markerer vi 100-års jubileet for Sartres fødsel. Litteraturforslag til leselystne deltagere er Sartres *Eksistensialisme er en humanisme*.

HOVEDKONTOR:

St. Olavs gate 27
Postboks 6744 St. Olavs plass
0130 Oslo
Tlf. 23 15 60 00
Faks 23 15 60 01
Faks medlemsregister: 23 15 60 21
human@human.no
www.human.no

Hovedmedlem kr. 300,-
Studenter, pensjonister og
husstandsmedlemmer kr. 50,-
Konto: 0805 23 51252

Generalsekretær: Lars Gule
Styreleder: Roar Johnsen (tlf. p: 22 62 44 32)
Nestleder: Leonid Rødsten (tlf. p: 75 05 52 64)

FYLKESKONTORER:

Østfold fylkeslag
brandshaug@human.no
Tlf. 69 31 71 65
Faks 69 31 18 94
(ma-to 10-14)

Akershus fylkeslag
akershus@human.no
Tlf. 23 15 60 80
Faks 23 15 60 75
Daglig (sommer) 10-15
(vinter) 10-16

Oslo fylkeslag
oslo@human.no
Tlf. 23 15 60 60
Faks 23 15 60 75
Daglig (sommer) 9-15
(vinter) 9-16

Hedmark fylkeslag
hefhedma@online.no
Tlf. 62 53 05 22
Faks 62 53 30 68
(ma-to 10.30-15.30)

Oppland fylkeslag
oppland@human.no
Tlf/faks 61 17 67 10
(ti og to 10-16)

Buskerud fylkeslag
buskerud@human.no
Tlf. 32 89 36 70
Faks 32 89 38 45
(ma-ons 10-15)

Vestfold fylkeslag
vestfold@human.no
Tlf. 33 31 32 05
Faks 33 35 32 05
(ma-to 9-14)

Telemark fylkeslag
hef-telemark@netcom.no
Tlf. 35 53 13 38
Faks 35 53 13 21
(ti+to 9-14, on 15-17)

Aust-Agder fylkeslag
hefaustagder@human.no
Tlf. 37 00 10 06
Faks 37 02 86 40
(ti+to 10-15)

Vest-Agder fylkeslag
lauritsen@human.no
Tlf. 38 02 33 94
Faks 38 02 77 89
(ti 13-16, on 10-15)

Rogaland fylkeslag
humrog@online.no
Tlf. 51 90 64 50/52
Faks 51 90 64 51
(ma-to 10-15)

Hordaland fylkeslag
sortvedt@human.no
Tlf. 55 21 41 90
Faks 55 21 41 94
(ma-to 10-14, ti 16-20)

Sogn og Fjordane fylkeslag
humsogn@human.no
Tlf. 57 67 53 90
Faks 57 67 53 91
(ti+to 8-15)

Møre og Romsdal fylkeslag
moreogromsdal@human.no
Tlf. 71 21 56 05
Faks 71 21 56 05
(ma - to 9.30-15.30)

Sør-Trøndelag fylkeslag
stavsoien@human.no
munkeby@human.no
Tlf. 73 80 64 80
Faks 73 80 64 81
(ma-fr 9-15.30)

Nord-Trøndelag fylkeslag
tangerud@human.no
Tlf. 74 08 88 40
Faks 74 08 88 41
(ma-on 9-13)

Nordland fylkeslag
kristiansen@human.no
Tlf. 75 54 49 20
Faks 75 54 49 19
(ma, ti, to 9-15, on 9-17)

Troms fylkeslag
berger@human.no
Tlf. 77 65 58 19
(ma 10-16, ti 9-15.30)

Finnmark fylkeslag
lyder@human.no
Tlf. 78 95 36 55
Faks 78 95 36 68
(ma-to 9-13)

LIVSSYNSDEBATT I POSTKASSEN

Abonnér på Humanist

Et tidsskrift for alle med et engasjement for livssynsspørsmål.

Humanist gis ut av Human-Etisk Forbund. Det er et tidsskrift for allmenn livssynsdebatt, med særlig vekt på problemstillinger som angår livssynshumanismen. Temaene varierer fra allmenne filosofiske, livssynsmessige og religionsvitenskapelige problemstillinger til de mer nærgående blikk på humanismen og dens organisering. Engasjerte skribenter presenterer temaer som sjelden får plass i andre norske medier.

Abonnementet koster kr. 200,- for fire nummer.

Bestill abonnement på e-post, humanist@human.no, eller bruk kupongen under.

BESTILLINGSKUPONG:

☐ Jeg ønsker å abonnere på Humanist fra nr 3/2005
(I tillegg får jeg nr. 1 og 2 - 2005)

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

E-post:

Underskrift:

Fri tanke 5 2005

Kan sendes
ufrankert i
Norge.
Adressaten vil
betale
portoen.

Human-Etisk Forbund

Svarsending 1048
0090 Oslo

Nettbutikken!

TILBUDENE FORTSETTER!

Bag i marineblå polyester, PVC-belagt innside og kunstsinn-besetning. 3 lommer, bærereimer og skulderreim.
Størrelse: 62 x 34 x 31
Skinnlapp foran med tekst: Human-Etisk Forbund
Pris: 50,-

Brosje i sølv med mange humanistsymbol rundt fritenkerblomsten. Størrelse: 5 cm i diameter. Leveres i gaveeske (treeske).
Perfekt gave til deg selv eller en du er glad i!
Pris: 100,-

www.human.no/nettbutikk

BESTILLINGSKUPONG:

.... stk bag à kr. 50,-

.... stk brosjé i sølv à kr. 100,-

Porto kommer i tillegg.

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

Underskrift:

Fri tanke 5 2005

Human-Etisk Forbund

Human-Etisk Forbund
Svarsending 1048
0090 Oslo

Kan sendes
ufrankert i
Norge.
Adressaten vil
betale
portoen.

Slavenka Drakulić:

Ikke en flue fortred

For ti år siden var Gospić et hyggelig, om enn søvnig sted. Hvis du så mye som nå, ville naboen stå klar til å hjelpe deg. Inntil den dagen samme naboen kommer for å arrestere deg.

Folket i Jugoslavia tilhørte seks forskjellige nasjoner, de hadde tre forskjellige religioner og snakket seks forskjellige språk. De arbeidet sammen, gikk på skole sammen, giftet seg med hverandre og levde ganske harmonisk i 45 år. Historien om Jugoslavia har ingen lykkelig slutt – landet gikk i oppløsning i en grusom og blodig krig.

Slavenka Drakulić er kroat og har fulgt krigsforbrytere fra sitt tidligere hjemland på kloss hold i krigsforbryterdomstolen i Haag. Hvordan kunne dette skje? Har vi med monstre eller vanlige mennesker å gjøre?

Innbundet, 180 sider
HEF-pris: 201,- (veil. 268,-)

Anne Beate Maurseth:

Opplysningens sjonglør

Denis Diderot 1713-1784

Møt mannen bak verdens første moderne leksikon, *Encyklopedien*.

Denis Diderot er en av opplysningstidens mest spennende skikkelser. Hans intellektuelle appetitt var enorm, og han utforsket nye måter å tenke og leve på. I kraft av å være forfatter, encyklopedist, vitenskapsteoretiker og kritiker, var Diderot en av de mest betydningsfulle opplysningsfilosofene og humanistiske tenkerne.

Det første skritt mot filosofien er vantro.
Denis Diderots siste ord før han døde i 1784

Hefte m/klaffer, 255 sider
HEF-pris: 209,- (veil. 278,-)

Som medlem av Human-Etisk Forbund får du 25% på alle bøker fra Humanist forlag. Se www.humanistforlag.no
Bestill på www.humanistforlag.no, bruk kupongen nedenfor eller faks: 23 15 60 21. Porto kommer i tillegg.

BESTILLINGSKUPONG

Drakulić: Ikke en flue fortred 201,- ☐

Maurseth: Opplysningens sjonglør 209,- ☐

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

E-post:

Underskrift:

Kan sendes
ufrankert i Norge.
Adressaten betaler
porto

Humanist forlag AS
Svarsending 1039
0090 Oslo

Hfi tar ikke 505